

banka ve

EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • MART 1987 • YIL : 24 • SAYI : 3 • 500 LİRA (KDV DAHİL)

Özgeçmiş Makalesi / 5

Ekonomik Göstergeler / 5

Türk ve Alman Banka Hukuku
Araştırma Uygulamada Göze
Çarpan Bazı Farklılıklar / 7

Cansun Mancer

Sermaye Piyasası / 21

Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekboş

Avrupa Topluluğunda Mali
Ahenkleştirme Sağlamada
Ulaşılan Boyut ve
Hedefler / 27

Ömer Bolat

Akademik Şüpheleri Kırılmalı mı?
(Dış Basından) / 39

Doc. Dr. Gülsaren İzmir

Konut Edineleme Yardımı / 41

Yüksel Cetiner

Özetlemesi, Kazanımı
Maliyeti Artırır? / 37

Orhan Elmacı

Aynı Ekonomik Olayları / 57

Dr. Yıldırım Kılıç

Faaliyet Yayınları / 81

M. Tarık Yaşa

Türk ve Alman
Banka Hukuku Arasında
Uygulamada Göze Çarpan
Bazı Farklılıklar

**Mevduatımız,
1986 yılında**

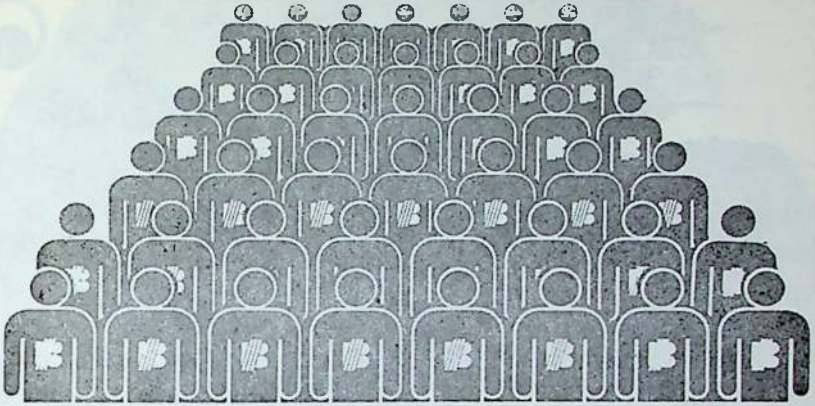
%115

artış gösterdi!..

*Bu büyük artış,
73 yıllık bankamıza duyulan
güven ve ilginin
gurur verici sonucudur.*

*Hizmet çabalarımızı
onurlandıran
Sayın Halkımıza
şükranlarımızı sunarız.*

3 MİLLİ AYDIN BANKASI T.A.Ş.
TARİŞBANK

Borusan Büyük Aile

Nedir Borusan'ın üstünlüğü?
Ülkemizde endüstriyel gelişmenin öncülerinden ve günümüzün en büyük, en sağlam kuruluşlarından biri olması mı? Geniş ürün yelpazesi ve günden güne devleşen üretim kapasitesiyle Türk çelik endüstrisindeki tartışılmaz yeri mi? Onu sadece Türkiye'de değil, uluslararası pazarlarda da aranan, tercih edilen isim haline getiren yüksek ürün kalitesi mi? Şüphesiz, bunların hepsi. Ama Borusan'ın en az bunlar kadar önemli

bir üstünlüğü daha var: Borusan, bir büyük ailedir. Türkiye'de gıda sanayiinden petrol sevkiyatına, mobilya yapımından inşaat sanayinin her kademesine kadar yüzlerce alanın ihtiyaçlarını karşılayan ürünleriyle bir büyük ailedir. Kadrolarıyla, deneyimli, eğitilmiş, çalışkan ve sorumlu teknik ve idare personeliyle, pazarlama örgütüyle, her kademedeki çalışanlarıyla bir büyük ailedir. Borusan, ahlımlarında ve tüm gelişmesinde bu büyük aileden, bu bütünlükten kuvvet almıştır.

BORUSAN

selin®

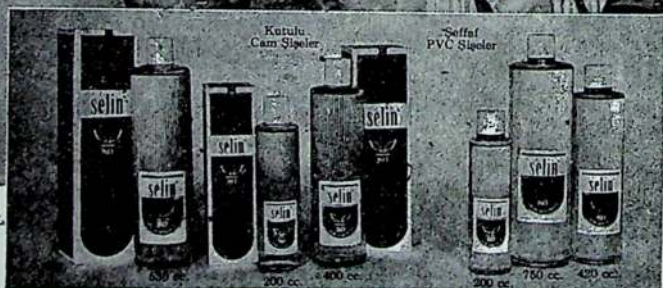
LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yazın düşeyin... Serinlik ormanında...
Kokular pınarında...
Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin
• Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun
• Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Besim Baykal
• Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal Bozkurt
• Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuh
Bursal • Ege Cansen • Prof. Dr. Latif Çakıcı
• Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelikkol • Özer
U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel
• Zeki Döşoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın
Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay
Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr.
Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
• Erhan İşil • Doç. Dr. Halûk A. Kabaaloğlu
• Prof. Dr. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu
• Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Dr.
Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof.
Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr.
Erol Manısalı • Doç. Dr. Orhan Morgil • Prof.
Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin
Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özarslan
• M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay
Özılhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun
Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha
Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan
• Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N.
Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Filizet M. Tun-
cer • Nezih Tunçsiper • Doç. Dr. Gül G. Turan
• Doç. Dr. Şeref Türen • Dr. T. Güngör Uras
• İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan
Yalım • Dr. Göksele Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bazı okurlarımızın abonelerini şimdiki dek yenilemedikleri görülmektedir. Geçmiş yıllarda başladığımız bir uygulamayı bu yıl da sürdürerek, eski okurlarımıza, Dergi'nin Ocak, Şubat ve Mart sayılarını göndermiş bulunuyoruz. Yine de abonelelerini yenilemeyenler olursa, kendilerine Dergi'nin Nisan ve sonraki sayılarının postalanamayacağını üzümlere belirtmek istiyoruz.

Bilindiği gibi Dergi'nin fiyatı, 1987 Ocak sayısından başlayarak (KDV dahil) 500.— TL, yıllık abone bedeli ise 6.000.— TL olmuştur. Öğrenci abonelere % 50 indirim uygulaması bu yıl da sürdürülmektedir. Enflasyon oranının altında tutulan bu fiyat artışı, gerçekte maliyetlerdeki yükselmeleri karşılayamamaktadır. İçtenlikle söylememiz gerekirse, bu fiyat uygulaması; bir yıl öncesine göre sadece baskı, kâğıt ve PTT giderlerindeki artışları bile karşılamaktan uzaktır. Belirli konularda süreklilik yayın yapan ve olanakları sınırlı olan kuruluşlar, giderek ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle zor durumdadırlar. Bu noktaları göz önünde tutarak okurlarımızın Dergi'ye olan ilgi ve desteklerini sürdürümlerine inanıyoruz. Nitekim ilk değerlendirilmeler, bu fiyat artışının anlayışla karşılandığını göstermektedir. Dergi'ye abone için yeni başvuruların yapılması, süreklilik okurlarımızın büyük bölümünün abonelerini yenilemiş olmaları, bunun kanıtlarıdır. Amacımız, Dergi'nin kalitesini bozmadan size daha iyi hizmet vermektir.

Dergi'nin bu sayısında, her zaman olduğu gibi, ilginizi çekeceğini ümit ettiğimiz yazılar yer almaktadır. Bu arada özellikle; «Türk ve Alman Banka Hukuku Arasında Uygulamada Göze Çarpan Bazı Farklılıkları ile «Avrupa Topluluğu'nda Mali Ahenkleştirmeyi Sağlamada Ulaşılan Boyut ve Hedeflere» başlıklı yazılar üzerinde durmanın salık veriyoruz. Hemen belirtelim ki, diğer yazıları okumak için ayracağınız zamanın da boşuna harcanmadığını göreceksiniz.

Saygılarımızla.

AYLIK DERGİ MART 1987 YIL : 24 SAYI : 3 500 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ: Binbirdirek Mahallesi, Suterazlı Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 6.000.— TL; ÖĞRENCİLERE : 3.000.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 200.000.— TL, Ön Kapak İçi 150.000.— TL, Arka Kapak İçi 125.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 100.000.— TL, Tam Sayfa 80.000.— TL, Yarım Sayfa 50.000.— TL, Çeyrek Sayfa 25.000.— TL, Renk Farkı 30.000.— TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilmektedir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 4512, İş Bankası Türbe Şubesi 1541, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90. • CİLT : Şe Ma, Telefon : 528 16 11. • BASKI TARİHİ : 20 Mart 1987. • SAYISI : 7000

Turyağ, seçkin ürünleriyle yaşamınızda, yanınızda!

"Öncü" Turyağ'ın hepsi birbirinden kaliteli ürünleri, yaklaşık 70 yıldır yaşamımızın her anında, yanınızda. BİO TURSİL, BİO TURSİL OTOMATİK, PRİL, PRİL OTOMATİK ve DİXL gibi deterjanlardan çamaşır yumuşatıcısı VERNEL'e; YAYLA, YAYLA AYÇİÇEK, UFA gibi nebati margarin ve yağlardan endüstriyel yıkama maddelerine kadar tüm Turyağ ürünleri, çok çeşitli alanlarda güvenle kullanılıyor. Evlerde, otellerde, hastanelerde, bürolarda, fabrikalarda hep Turyağ var... Hep Turyağ gücü, Turyağ büyüklüğü, Turyağ güvencesi var.

70 yıllık geçmişi ile, "ilk"leri ve "ilke"leriyle güvendiğiniz Turyağ her zaman yaşamınızda, yanınızda.

Turyağ

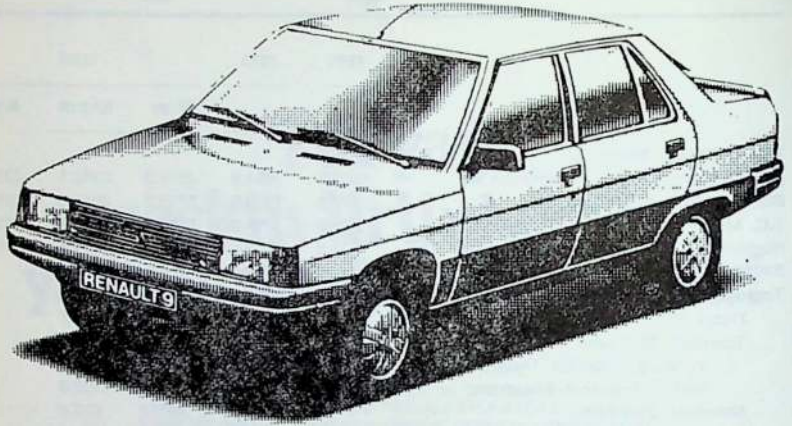
TURYAĞ P.K. 171 İZMİR

Turyağ bir Henkel Grubu ve Yapı Kredi A.Ş. kuruluşudur.

ekonomik göstergeler

	1984	1985	1986		
			Ekim	Kasım	Aralık
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	1637.3	1691.9	2245.9	2316.1	2322.8
Banknot Miktarı (Milyar TL.)	972.6	1393.5	2015.2	2014.0	1907.7
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	879.9	1299.6	1591.1	1666.7	1610.7
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	528.3	794.5	943.6	995.1	967.5
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	5374.4	8813.8	9916.3	10140.0	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı		1911.1	1764.4	1979.7	
Tasarruf Mevduatı		4187.1	5102.6	5191.0	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı		548.2	617.7	598.9	
Vadeli Tasarruf Mevduatı		3638.9	4484.9	4592.0	
Mevduat Sertifikası		668.2	749.9	752.8	
Resmi Kuruluş Mevduatı		886.4	1437.3	1347.1	
Bankalar Mevduatı		780.2	387.1	398.0	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı		380.3	475.0	471.3	
Döviz Tevdiatı		1153.8	2199.5	2293.2	
Toplam Krediler	3918.3	6506.9	9000.2	9300.4	
Tarım		958.1	1022.1	1066.0	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları		704.1	1028.7	1062.4	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)		256.9	383.3	383.1	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)		375.4	586.5	626.0	
Denizcilik		83.7	48.9	48.1	
Ticari, Sınai, Sair		4128.8	5930.8	6114.9	
PARA ARZI (milyar TL.)	2103.4	2774.9	3725.3	3983.3	4361.8
FİYATLAR (1963=100; Tic. Bak., HDM)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi	10066.1	13882.2	15930.7	16512.9	17076.2
Gıda Maddesi ve Yemler	8858.4	12012.8	13419.9	13913.8	14440.1
Sınai Hammadde ve Yarı Mamul	12079.0	16997.8	20115.4	20844.8	21469.5
İstanbul Geçinme İndeksi	10973.2	16184.7	20241.8	21233.0	21894.4
Ankara Geçinme İndeksi	9177.8	13385.9	16666.3	17071.3	17796.6
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	10756.9	11613.4	9000.3	10023.5	
Dışsatım (FOB)	7135.5	7958.0	5906.9	6591.9	
İşçi Dövizleri	1807.0	1714.0	1349.0	1477.0	

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, 1984 ve 1985 yıllarında altın birikiminin yeniden değerlendirilmesinden doğan 887.6 milyon dolar dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahildir. (4) Bankalar, Eylül ve Ekim 1986 rakamlarını göstermektedir. (5) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (6) 1985 yılı dışalımına 269.8 milyon dolarlık altın dışılımı dahildir.

**DÜNYACA
ÜN LÜ
BİR YILDIZ
RENAULT 9**

RENAULT-MAİS
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ A.Ş.

BANKACILIK

Türk ve Alman Banka Hukuku Arasında Uygulamada Göze Çarpan Bazı Farklılıklar

CANSUN MANÇER

I Ki-ÜÇ sene kadar Almanya'da bilfiil banka yönetmiş bir kişi olarak, bu ülkenin Kredi Yasasını ve gözetim sistemini yakından tanıma şansına sahip oldum. Şans diyorum; zira dünyaya açılan Türk bankacılığının tarihi misyonunda aktif bir görev üstlenmenin yanı sıra, oradaki bir şubede, yasaıyla, gözetim sistemiyle örnek bir uygulamayı yaşamış oluyorsunuz. Bu sistemin gereklerine tam olarak uygulamayı yaşamış oluyorsunuz. nin sağlıklı bir yapıyı sürdüreceğinden emin olabiliyorsunuz. Yani bir anlamda otokontrol gerçekleştirilmiş durumda.

Konunun bir diğer memnuniyet verici yönü ise yeni Bankalar Kanunumuzun, uyguladıkça takdirimizi kazanan Alman Kredi Yasası ile birçok benzerliklere sahip hale gelmiş olması. Eski Bankalar Kanunumuz tasarruf mevduatı toplamını öz sermaye-

nin belirli katlarıyla sınırlandırmakta idi. Böylece, kaynak kullanımını sınırlandıran Alman sisteminden temelinde ayrılmakta idi.

Yeni Bankalar Kanunumuzdaki, özkaynağın genel ve özel plasman limitlerinde, iştiraklerde ölçü alınması prensibi reform kabul edilebilecek bir değişikliktir. Bu şekilde özkaynak bankacılığı ülkemizde de benimsenmiş olmaktadır. Biz de inanıyoruz ki, bankacılıkta sağlıklı bir büyüme eski Bankalar Kanunumuzda olduğu gibi mevduata bağlı yükümlülük ve sınırlamadan yola çıkmak değil, özkaynağa dayalı genişlemelerle mümkündür.

Ayrıca gözetim sistemi, şüpheli alacaklar karşılıkları, mevduat sigorta fonu gibi konulardaki yenilikler benzer çizgiler taşımaktadır. İki sistem arasında uygulamada göze çarpan bazı nüansları yedi başlık altında topladım.

I — KAPSAM :

Bankacılık işlemleri Bankalar Kanunumuzda tanımlanmamıştır. Oysa Alman Kredi Yasası Kreditwesengesetz (KWG), bankacılık işlerinin neler olduğunu açık ve ayrıntılı biçimde sıralamaktadır.

Bankalar Kanunumuzun 2. maddesi hangi kuruluşların bu kanunun hükümlerine tabi olacağını saymıştır. Alman Kredi Yasası ise kapsamı kuruluşlara değil, bankacılık işlerine bağlamıştır. Daha ilk maddesinde yasa hükümlerine tabi işleri saymıştır. Bu anlayış geçerli olsaydı, mesela bizde geçmişte türeyen banker benzeri kuruluşlar banka yasası dışına sızamazdı. Zira KWG madde 1/6 mevduat kabul eden, veya menkul değer, sertifikaya karşılığı fon toplayan yatırım kuruluşlarını da bankacılık yaptıkları gerekçesiyle Kredi Yasasına tabi saymıştır. Yeni Bankalar Kanunumuz da banker görüntülü girişimcilerin fon toplamalarını önlemek için mevduat konusunu münhasıran bankalara bırakmıştır.

Bugün ise her birinin ciddi birer kuruluş olduğundan kuşquamuz bulunmayan «faizsiz finans kurumları» Bankalar Kanunu kapsamı dışında kalmaktadır. Halbuki KWG 1/1 faiz verilsin, verilmesin mevduat kabulünü bankacılık sayarak kanun kapsamına almıştır.

Alman Kredi Yasası, posta çek hesapları nedeniyle posta idaresini dahi yasanın mevduat, reklam ve fesi hle ilgili hükümlerine tabi kılmıştır.

II — KURULUŞ İZİNİ

A) Genel Olarak

1 — Bankalar Kanunumuza göre kuruluş iznini neticede Bakanlar

Kurulu verir. Almanya'da ise izni, bankacılık sisteminin selâmetinden sorumlu olan Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen (BAA) verir. Federal Gözetim Makamı olarak adlandırabileceğimiz bu merci, açılacak banka mevduat kabul edecek ise bağlı olacağı bankalar birliğinin de görüşünü alır. Almanya'da bizdeki gibi tek bankalar birliği bulunmayıp, kamu ve özel sektör bankalarının değişik gruplarının kendi birlikleri vardır. Yabancı bankaların dahil olduğu Alman Bankalar Birliği gerek üye kabulü, gerekse mevduat sigorta fonuna dahil edilme aşamasında bazı bağlayıcı kayıtlar koymaktadır. (Örneğin şubenin kendi ülkesine vereceği kredileri alacaklarının belli bir yüzdesiyle sınırlandırmak, kabul edilecek mevduatı bilanço toplamının belli bir yüzdesine bağlamak gibi).

Federal Gözetim Makamı BAA, Berlin'de müstakil bir resmi mercidir. Başkanı hükümetin önerisiyle Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilir. Öneriden önce hükümet, Alman Merkez Bankası Deutsche Bundesbank'ın da görüşünü alır. Zaten Gözetim Makamı Bundesbank ile sıkı bir işbirliği içindedir.

Boylece hükümet banka kuruluş izin yetkisini bu mercie devretmiş olmaktadır. Mercii bir uzmanlık kuruluşu olduğundan müracaatı teknik ve ekonomik yönlerden incelemektedir.

Gözetim mercii yetkilileriyle kişisel temas sadece makamlarında yapılan görüşmelerden ibaret kalamaktadır. Yaklaşımları İngiltere'deki bankacılardan duyduklarımıza benzemektedir. Devlet memuru havası ağır basmaktadır.

2 — Banka kurmak ve şube açmak için gerekli bilgi ve belgeler A-

man Kredi Yasasında ayrıntılı bir şekilde sayılmamıştır. Ancak pratikte, Gözetim Makamına yapılan müracaatta Bankalar Kanunumuzun 7. maddesinde belirtilenlerin bir benzeri istenmektedir. Bunlara ilaveten sermaye tutarı ile sorumlu müdür Geschäftsleiter'lerin özgeçmişleri de dilekçeye eklenmektedir.

3 — Alman Kredi Yasası bankaların anonim şirket şeklinde kurulumlarını şart koşmamakta ise de, tek şahıs işletmesi olmalarını yasaklamaktadır. Bankalar Kanunumuza göre bankalar sadece «Anonim Ortaklık» biçiminde kurulabilirler.

4 — Bankalar Kanunumuzun şart koştuğu en aşağı 2,5 milyar TL'lik başlangıç sermayesi bugün için Alman Gözetim Mercii'nin aradığı genel rakamdan çok farklı değildir. Alman ya da mevduat kabul eden bankalar genellikle asgari 6 milyon DM ile açılabilirler.

Mesken kredi kurumları (Bausparkassen) 10 milyon DM, ipotek karşılığı kredi veren bankalar ise (Hypothekenbanken) 30 milyon DM asgari sermaye ile açılabilirler. Yabancı banka şubelerine 10 milyon DM tavsiye edilmektedir. [Ayrılmış (Muhassas) Sermaye: Dotationskapital].

Alman Kredi Yasası başlangıç sermayesi için bir rakam belirtmemiş, 33. maddede, yeterli öz sermayeye sahip bulunmama durumunda kuruluş izni verilmeyeceğini ifade ile yetinmiştir. Yeterli sermayenin ne olduğunu ise Gözetim Mercii saptamaktadır. Zamana ve bankanın niteliğine göre ihtiyacın değişebileceği düşüncesiyle Yasada rakam belirtilmemiştir.

5 — Ülkemizde kuruluşu tamamlanan bankaların iki bakanlığa verecekleri özel «beyanname» ile

(Bnk.K.11) mevduat kabulüne ve bankacılık işlemlerine başlamak için ayrı bir müsaade almaları gerekmektedir. Alman rejiminde iki kademeli müsaade zorunluluğu bulunmayıp, lisansı 1 yıl içinde kullanmak ve bankacılık işlemlerinde belirli büyüklüklere erişmek şarttır.

6 — Bankalar Kanunumuzda, açılacak veya nakledilecek her yeni şube için Bakanlıktan izin alınması zorunludur. Halbuki Alman Kredi Yasası merkez şube dışındaki şubeler için izin şartı aramamakta, sadece açılışın, Gözetim Makamı ve Merkez Bankasına bildirilmesiyle yetinilmektedir (Bnk.K.14 ve KWG 24). Ancak yabancı kökenli bankalarda yeni şubeler için izin talebinde bulunulması tavsiye edilmektedir. Yabancı banka izin taleplerinde başlangıçta birden fazla şube için gözetim makamına başvuru yadırganmaktadır. Açılacak yeni şubeler için ayrıca özkaynak tahsisi şart değil ise de, yeni yabancı banka şubelerine bu salık verilmektedir.

7 — Her banka kuruluşu için asgari iki mesul müdür şarttır. Mesul müdür Geschäftsleiter'lerin nitelikleri KWG 33. maddenin yorumunda ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

B) Yabancı Bankaların Şube Açmaları :

Her iki ülke yasası asgari sermaye, ana kuruluşun bankacılık işlemlerinden menedilmemiş olması ve mütakabiliyet esası yönlerinden benzerlikler taşımaktadır. Mütakabiliyet esası 1984 sonundaki değişiklikle Alman Kredi Yasasına da girmiştir. Son değişikliklere kadar geçerli 1976 Yasasında bunun yerine «genel iktisadi gerek kuralı» uygu-

lanmaktaydı. Yani yabancı banka şubesinin açılışı Alman iktisadına yarar sağlaması açısından incelenmekte idi. Bunun yabancı banka şubeleri yönünden pratikteki önemi Almanya'da çalışan vatandaşları bulunan bir banka, şube açılış izni için Alman Gözetim Mercii'ne müracaatta bulunduğu, «bu ülkede çalışan yurttaşlarına bankacılık hizmetleri götürüyorum» gerekçesi kabul görmez. Bu isteğe karşı sav olarak «Buradaki yabancı vatandaşlara bankacılık hizmeti sunan yeterli sayıda Alman bankası var» denebilir. Örneğin «Almanya ile söz konusu ülke arasındaki dış ticaretin geliştirilmesi amaçlanmaktadır» gerekçesi daha ikna edici olabilir. Mütakabiliyet esası Japon ve İspanyol bankaları için geçmişte söz konusu olabilmıştır. Ayrıldıkları noktaları şöylece özetleyebiliriz:

1 — Bankalar Kanunumuz yabancı banka şubelerinin yönetim organı olarak üç kişilik bir müdürler kurulu öngörmektedir (Md. 21). KWG'de yabancı banka şubelerinin tabi olacağı hükümleri düzenleyen Madde 53'e göre Almanya'da yerleşik asgari iki kişinin mesul müdür (Geschäftsleiter) olarak tayini gerekir. «Dört göz prensibi» diye adlandırılan bu prensip Herstatt Bankası'nın iflasından sonra konmuş olup bir müdürün yokluğundaki vekalet konusu ile hata ve usulsüzlüklerin bir kişinin dikkatinden kaçsa bile değerince farkedilebileceği varsayımından kaynaklanmaktadır.

Müdürlerin Alman vatandaşı olması şart değildir. İtimat edilir ve mesleki yetenek sahibi olma kabul için ölçüttür. Almanya'da bankacılık eğitimi gören ve asgari üç yıl benzer büyüklükte bir bankayı yöneten kişi-

lerde mesleki yetenek var kabul edilmektedir. Adayların biyografileri gözetim makamının tetkikine sunulmakta, çoğunlukla Berlin'de bir görüşme yapılmaktadır.

Gözetim mercii bu konuda yerli ve yabancı ikilisini (düaliteyi) yeğlemekte ve yabancı müdürlerin üç-dört yılda bir değiştirilmesini daha uygun görmektedir. Aynı görüş yabancı bankaların çoğu tarafından da benimsendiğinden, tüm yöneticileri yabancı olan şube pek azdır. Yabancılar belli periyodlarla değişmekte, Alman çekirdek yönetim ise süreklilik arz etmektedir. Alman mercileri bu yönetimle örnek bir diyalog kurmaktadır.

2 — Rotasyon yabancı banka üst yönetimlerinde de benimsendiğinden aynı sürede daha çok kişi Almanya'da deneyim kazanmaktadır. Ancak kendi ülkesinin bankacılığını tanıyan, Alman bankacılık sistemini tam anlamıyla bilerek uygulayan, dolayısıyla orada kendisini kabul ettiren yöneticilerin sıkça yer değiştirmelerinin yararı tartışmaya açık bir husustur. Kaldı ki konuya hâkimiyet artıktıça, yapıcı yenilikleri uygulama etkinliği (innovasyon) ve çok uluslu bir üniteyi hedefe sürüklemeye teşvik, yönlendirme (motivasyon) daha kolay gerçekleştirilebilmektedir.

3 — Almanya'daki şubenin kendi bankasına verdiği kredi veya plasman, ana kuruluşun şubede bulunduğu fonları aşması durumunda, aşan tutar sermayeden düşülür. Ana bankanın şubedeki fonları mevduat münzama karşılığına tabidir.

4 — Alman Kredi Yasası, yabancı banka şubesinin bir ölçüde müstakil bir ünite olma fiksiyonundan hareket ile, yabancı bankanın Alman-

ya'daki bütün şubelerini bir banka gibi mütalâa eder. Mesul müdür, Geschäftsleiter'ler aynı zamanda bütün şubelerin sorumlusudur.

Bankalar Kanunumuzun yetki hükmü ise daha açık ve belirgindir. Buna göre yabancı şube müdürler kurulu, yönetim kurulu yetki ve sorumluluklarını taşımaktadır. Böylece yabancı banka şubelerine yetki devriyle onlara iç şubelerden ayrı bir statü tanınmasını yasaya sokmuştur ki doğru olan da budur. Almanya'daki gözlemimize göre, yabancı bankanın oradaki şubesinin başarısı bir ölçüde kendine tanınan inisiyatife bağlı olmaktadır. Aksi halde yabancı şube bulunduğu ülkenin rejimini, mevzuatını, usulünü genel yönetimine aktarıırken zaman, timing avantajını yitirmekte, müşteri kaçırmakta, zamanında idari tedbir alamamaktadır.

5 — Bankalar Kanunumuz yabancı bankaların ülkemizde şube açmalarına müsaade etmektedir. Almanya'da ise yabancı bankalar, hem şube açma, hem orada kurulma olarak her iki biçimde de örgütlenebilmektedirler. Türlerin kendine göre yarar ve sakıncaları vardır.

III — ORGANLAR

KWG sadece mesul müdürle ilgili hükümlere yer vermiştir. Diğer organlar, şirketler hukukunun ait olduğu bölümlerinde zaten esasa bağlandığından Kredi Yasasında tekrar ele alınmamıştır. Halbuki Bankalar Ka-

nununun 21-24. maddeleri arasında yönetim organları düzenlenmiştir. Alman yasasında ise, kredi komitesi veya genel müdür ve yardımcılarının niteliklerini düzenleyen maddeler bulunmamakta, sadece sorumlu yöneticilik (Geschäftsleiter) kavramının esaslarına değinilmektedir. Güvenilirlik unsuru yanında, Alman bankacılık eğitimiyle asgari üç yıl benzer büyüklükte bir bankada yöneticilik tecrübesini yeterli saymaktadır. «Dört göz prensibi» gereği en aşağı iki sorumlu yönetici gerek Alman, gerek yabancı bankalar için asgari müşterektir. Büyük krediler (Öz sermayenin yüzde 15'inden fazla) için tüm sorumlu yöneticilerin onayı şarttır.

Alman Anonim Şirketler Yasasının 111. maddesine göre denetleme kurulu (Aufsichtsrat) şirket yönetimini denetlemekle yükümlüdür. Fakat zamanla bu organın işlevi ayrı bir önem kazanmış, ağırlıklı konularda yönetim kurulunun danıştığı bir uzuv haline gelmiş, bir karar organı haline dönüşmüştür (Mitverwaltungsrechte). Bir çok önemli karar denetçilerin nihai onayıyla yürürlüğe girer. Yerine göre yönetim kurulu üyelerini değiştirebilir. Bu bizim hukukumuzda hiç benzemeyen bir özelliktir, hele denetçiler arasında çalışanların temsilcilerinin de bulunduğunu düşünürsek.

İki ülke hukukunun denetçiler yönünden ayrılığı pratikte iştiraklere verilecek kredilerde bir şekil sorunu yaratmaktadır. İştiraklere verilecek kredilerde yönetim kurulunun kararı yetmemekte, denetçilerin de onayı gerekmektedir. Bizde genel kurulla yönetim kurulu arasında böylesine ağırlığa sahip bir denetim kurulu bulunmadığından bizim yönetim kurul-

◆ Hür doğan halkın en büyük zaferi, bu hürriyeti çocuklarına geçirmeleridir.

William Harvard

larımızın aynı zamanda (Aufsichtsrat) kabul edilmesi gerektiğinin Alman mercilerine açıklanması icap etmektedir. Zira bizim murakıplarımız karar değil, denetleme organıdır.

IV — KREDİ

A) Yetkili Organlar :

KWG genel ve özel kredi limitlerini düzenlemiş, ancak yetkili organlara tanınan limitlere değinmemiştir. Halbuki Bankalar Kanunumuz 44. ve 45. maddelerinde şube ve bölge müdürlerinin, kredi komitesiyle yönetim kurulunun teminatl ve açık kredi limitlerini belirlemiştir.

B) Büyük Krediler :

1 — Alman Kredi Yasası'nda, öz sermayenin % 15'ini aşan krediler (en aşağı 50.000 DM) büyük kredi olarak belirtilmekte ve aşağıdaki hükümlere tabi olmaktadır (Md. 13) :

a) Kredi tahsisi için bütün sorumlu yöneticilerin oybirliği şarttır.

b) Bir firmaya verilen büyük kredi öz sermayenin yarısını aşamaz.

c) Kullandırılan tüm büyük krediler öz sermayenin sekiz katını aşamaz.

d) Büyük krediler Merkez Bankası Bundesbank'a bildirilir, o da Gözetim Makamı Bundesaufsichtsam'ta iletir.

e) Büyük krediler Bankalar Kanunumuzdan farklı olarak sektör ve işletme bazında ayrı ölçü ve esaslarla dayalı değildir.

2 — Bankalar Kanunumuzla KWG arasında büyük krediler konusunda temel farklar şunlardır :

a) Bankalar Kanunumuzdaki büyük kredi kavramı sadece kalkınma planına bağlı yatırım kredileri için

kullanılmakta ve özkaynakların % 75'ine kadar bir firmaya verilebileceğini öngörmektedir. Alman Kredi Yasası'ndaki büyük kredilerde teşvikli sektör veya kalkınma planına bağlı olma gibi kayıtlar bulunmamakta, salt firmaların kredi değerliliği ana kıstas alınmaktadır. Alman Kredi Yasası'nda 1954'e kadar Bankalar Kanunumuzdaki gibi bir büyük kredinin öz sermayenin % 75'ini aşamayacağı kuralı geçerli idi. Bu oran 1983'de bir bankanın büyük kredi nedeniyle zor duruma düşmesinden sonra % 50'ye indirilmiştir.

b) Bankalar Kanunu'ndaki 5 büyük kredinin, özkaynakların 3 katını aşamayacağı kuralı 1984'e kadar KWG'de de var idi. Son değişiklikle kaldırılmıştır.

c) Bankalar Kanunumuza göre büyük kredilerin toplamı özkaynakların 10 katını ve her halde toplam kredilerin yarısını aşamamaktadır. KWG'de toplam kredilerle ilişki kurulmayıp, öz sermayenin 8 katı limitlidir. KWG'de öz sermayenin yüzde 15'ini aşan her kredi büyük kredi sayılmakta ve büyük kredi toplamına girmektedir. Halbuki Bankalar Kanunumuza göre teşvikli sektör söz konusu olduğunda, kredi özkaynağın % 40'ına kadar çıktığı halde büyük kredi toplamına girmemektedir.

C) Genel Kredi Limitleri :

Yeni Bankalar Kanunumuza göre nakdi krediler ve diğer plasmanların genel toplamı özkaynakların 20 katını aşamamaktadır. Bu limit Alman Kredi Yasası'nda 18 kat olarak belirlenmiştir.

Gerek umumi, gerekse bireysel plasman limitlerinde gayrinakdi krediler Bankalar Kanunumuza göre

% 40, Alman Kredi Yasası'na göre % 50 hesabıyla dikkate alınır.

İstisnalar, Bankalar Kanunumuzda hem özel, hem de genel kredi limitlerini kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur. Özel kanun, Bakanlık onayı, hazineye verilen krediler, nakit karşılıklı krediler, interbank veya banka kefaletli krediler gibi. Bunlar için ayrıca bir tavan belirtilmemiştir. Alman Kredi Yasası sadece genel kredi limitleri için üç istisna getirmiş ve değişik tavanlar öngörmüştür. Devlete verilen krediler sınırsızdır. Bankalara öz sermayenin 90 katı kadar, ipotek teminatlı veya devlet kefaletli olarak da öz sermayenin 36 misli toplam kredi verilebilmektedir.

Tabii burada sadece kredi kullananın kredi değerliliği esas alınmıştır. Bu tür büyük montanlı kredilerde faiz değişim riski de (Zinsänderungsrisiko) gözden uzak tutulmamalıdır. Faiz oranlarının düştüğü zamanlarda sabit faizle kaynaklarını uzun vadeli plasmaya bağlayan bankalar aynı bir riskle karşı karşıyadırlar. Bu durumda kendine belirli bir kâr marjı bırakacak faiz oranıyla, vadesi çakışan refinansman yoluna gidilmesi bankayı riskten kurtaracaktır.

D) Grup Kredileri, Mensup ve İştiraklere Krediler (Organ-kredite) :

1 — Grup Kredileri (Dolaylı Krediler) : Bankalar Kanunumuz dolaylı kredilerin en çok özkaynak kadar olabilmesini öngörmektedir. Alman Kredi Yasası ise grup kredilerine (Konzernzugehörigkeit) böyle bir ayrıcalık tanımamakta, gruba verilen tüm dolaylı kredileri bir kredi saymakta ve bunların toplamı için de olağan özel kredi limiti olan, öz ser-

mayenin yüzde 50'si kuralı geçerli olmaktadır.

2 — Mensup Kredileri : Mensuplara verilen krediler için Bankalar Kanunumuz aylığın üç katı kadar limit koymuş, yönetim kurulu üyeleri, genel müdür ile yardımcılara ve kredi yetkililerine kredi verilmeyeceğini öngörmüştür. Banka sermayesine % 5'ten fazla ortak olanlarla, bunlarla dolaylı kredi ilişkisinde bulunanlara verilecek krediler toplamı banka özkaynaklarını (herhalde toplam kredilerin % 5'i) aşamayacaktır.

Alman Kredi Yasası ise burada da özel bir tavan koymamış, sadece tahsis prosedürü ile bildirim düzenlemiştir. Buna göre, imza yetkili men-suplarla bunların eş ve çocuklarına verilecek kredilerde mesul müdürlerin oybirliğiyle varacakları karar yanında, denetim kurulunun (Aufsichtsrat) onayı da şarttır (KWG Md. 15). Ayrıca 250.000 DM'ı aşan bu tür organ kredilerinin derhal Gözetim Makamı (BAA) ve Merkez Bankası'na (Bundesbank) bildirilmesi gerekmektedir.

3 — İştiraklere Krediler : İştiraklere verilen kredilerde Bankalar Kanunumuz şirketin sermayesine en aşağı % 15 (birlikte % 25) sahip olma, Alman Kredi Yasası ise % 10 ortaklığı aynı hükme bağlamıştır.

Esas fark tavan tutardadır. Bankalar Kanunumuza göre, banka öz kaynaklarının üç katı, herhalde toplam kredilerin % 15'i üst limitidir. Alman Kredi Yasası ise 12. maddesinde iştirakler ile maddi sabit değerlere yatırımların öz sermayeyi aşamayacağına amirdir.

E) Hesap Vaziyetleri :

Eski Bankalar Kanunumuz da kredi müşterilerinden hesap vaziyeti alınmasını amir idi. Yalnız tatbikatta

firmalar bankalara verdikleri hesap vaziyetlerinde durumlarını olduğundan daha iyi, vergi dairelerine yaptıkları bildirimlerde ise tam aksine, kârlarını düşük gösterme eğilimine girmekte idiler. Genellikle iki bilanço arasında farklar bulunmakta idi. Yeni Bankalar Kanunumuz, bankalara verilen hesap durumlarına vergi dairesine verilen bilanço veya işletme hesap özetinin de ekleneceğini belirterek gerçek dışı beyana karşı bir tedbir getirmiştir ki çok isabetlidir.

Alman firmalarının bilançoları ise genellikle bağımsız denetçiler veya vergi müşavirlerince tasdik edildiğinden Kredi Yasasında böyle bir kayıt bulunmamaktadır. Bilançolar çoğunlukla gerçektir.

100.000 DM'in üzerindeki krediler için hesap vaziyeti şarttır. Aykırı davranışta 100.000 DM'a kadar ceza verilebilmektedir. Bankalar Kanunumuzdaki azami ceza ise 1 milyon TL'ya kadardır. Dolayısıyla Alman Kredi Yasasındaki yaptırım daha ağırdır.

F) Karşılıklar :

Almanya'daki banka bilançolarında sadece kanunen ayrılması zorunlu olan ve vergilendirilmeyen muhtemel zararlar karşılığı (Sammelwertberichtigung) açıkça görünür. Karşılık oranları kredi ve bankanın tipine göre değişen oranlarda Gözetim Makamı (BAA) tarafından saptanır (Alacakların % 0,1 - % 1,8'i kadar) ve bizdeki kanuni karşılıklara benzemektedir.

Tehlikeli riskler için ayrılan karşılıklar (Einzelwertberichtigung) ile tasfiye olunacak alacaklar için ayrılan ve vergilendirilen götürü karşılıklar (Pauschalwertberichtigung) bilanço ilanında görünmez. Aktifte alacaklardan mahsup edilen bu tür karşı-

lıklara «gizli rezerv» (Stille Reserven) denilmektedir.

Büyük zararlar veya kâr dalgalanmalarıyla karşılaşıldığında gizli ihtiyatlar devreye girebilir. Böylece müstakar bir kâr seyri sağlanabilir. KWG 26a buna cevaz vermektedir.

Bankalar Kanunumuzdaki son değişiklikle, tahsili gecikmiş alacaklar için Bakanlar Kurulu'nun düzenlemesi çerçevesinde karşılık ayrılmasıyla gerçekçi bir kâr oluşumu mümkün hale gelecektir.

G) Faiz Oranlarının Saptanması:

Bankalar Kanunumuzun 40. maddesi faiz oranlarını saptama veya liberalize etme yetkisini Bakanlar Kuruluna vermiştir. Alman Kredi Yasası'nda ise, genel faiz serbestisi nedeniyle faizi düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır.

Bankalar, uygulayacakları kredi faizlerini rantabilite hesaplarına ve rekabet koşullarına uyarak kendileri saptamakta ve vitrinleriyle müşteri hollerinde ilân etmektedirler. Fakat ilân edilen kredi faizi, ABD'deki prime rate tatbikatının tam aksine, ilk kredi ilişkisi kurulan firma ve müşterilere uygulanan azami oranlardır.

Faize devlet müdahalesi sadece bankaların aralarında anlaşarak kartel benzeri bir uygulamaya geçtiklerinde söz konusu olabilmektedir. Birkaç sene önce büyük bankalar mevduat faizlerini birlikte düşürmüşler, ancak bunu kredi faizlerine bir süre sonra yansıtmayı kararlaştırmışlardı. Bu uygulama, kartel hukukuna aykırı bir tutum olarak değerlendirilmiştir.

V — ÖZ SERMAYE VE LİKİDİTE KURALLARI (DİSPONİBİLİTE)

KWG Madde 10 ve 11, bankaların makul ölçüde öz sermaye «Ange-

messenes haftendes Eigenkapital» ve yeterli likidite «Ausreichende Liquidität» bulundurmalarına genel olarak değinmiştir. Bunu sağlayacak temel kuralları ise Gözetim Makamı (BAA) belirlemektedir. Makam, kuralların saptanmasında ilgili bankalar birliğinin üst örgütünün görüşünü almakta ve ilândan önce Bundesbank ile mutabakata varmaktadır. Kurallar son olarak 1969'da ilân edilmiş, bilahare 1972, 1974, 1980 ve 1985'de değişikliklere uğramıştır.

Temel kural I ve Ia (Grundsätze I und Ia) öz sermaye ile ilişkilidir.

A) Kural I'e göre karşılıklar düşüldükten sonraki kredi ve iştiraklerin genel toplamı öz sermayenin 18 katını aşamaz. Halbuki benzer bir kural Bankalar Kanunumuzda yasa metnine alınmıştır. Umumi plasman limiti öz kaynakların 20 katı olarak ülkemizce de benimsenmiştir.

B) Temel Kural I a ise bir bankanın döviz mevcudlarıyla döviz tahhütleri arasındaki farkın öz sermayenin yüzde 30'unu aşamayacağı esasını getirmektedir. 6 ay vadeli açıklar için bu yüzde 40'dır. Halbuki bu konuya Bankalar Kanunumuzda hiç değinilmediği gibi, Merkez Bankası'nın duyurusunda da açıkça özkaynaklar arasında bağlantı kurulmamıştır.

C) KWG Madde 11 bankalarda likidite darlığı çekilmemesini amirdir. Bunu sağlamak için Gözetim Makamı likidite kuralları koymuştur.

Likidite kurallarındaki amaç, saptama yetkisi T.C. Merkez Bankası'nda bulunan «genel disponibilitè oranı»na benzemektedir.

1 — Grundsatz II, Kural II'ye göre bir bankanın karşılıklar düşüldükten sonraki uzun vadeli yatırımları,

uzun vadeli finansman kaynaklarını aşamaz.

Uzun vadeli yatırımdan; 4 yıldan uzun vadeli banka ve müşteri plasmanları, borsada işlem görmeyen menkul kıymetler, iştirakler, menkul ve gayrimenkuller ve demirbaşlar anlaşılmaktadır.

Uzun vadeli finansman kaynakları ise: Öz sermaye, 4 yıldan uzun vadeli banka ve müşteri mevduatı, vadesiz veya 4 yıldan kısa vadeli müşteri mevduatının yüzde 10'u, ihbarlı tasarruf mevduatının % 60'ı v.s.

2 — Grundsatz III, Kural III'e göre bir bankanın 4 yıldan kısa vadeli plasmanları, kısa vadeli finansman kaynaklarını aşmamalıdır.

3 aydan 4 yıla kadar vadeli banka plasmanlarının % 20'si, 4 yıldan kısa vadeli müşteri plasmanları, portföy veya tedavüldeki senetler, borsada işlem gören hisseler, emtiaya yapılan yatırımlar, aşağıda örnek olarak sunulan finansman kaynaklarını aşamaz:

a) Vadesiz veya üç aya kadar vadeli bankalar mevduatı

b) 3 aydan 4 yıla kadar vadeli bankalar mevduatının % 50'si

c) İhbarlı tasarruf mevduatının yüzde 20'si v.s.

Böylece finansman kaynaklarıyla, yatırım ve plasmanlar arasında mümkün mertebe vade uyumu sağlanarak, bankalar likit kalmaya zorlanmış olmaktadır.

Formüller temelinde Crosse'nin likidite tarifine dayanmaktadır:

«... liquidity is protection against the risk that losses may develop if banks are forced to sell or liquidate creditworthy assets in an adverse market.»

VI — DENETİM SİSTEMİ

Paradoksal gibi görünse de, özellikle liberal ekonomi düzeninde bankalar çok sıkı disiplin altına alınmakta, devletçe kurulan organlarca sürekli gözetlenmektedirler. «Laissez faire, laissez aller» felsefesi liberal batı bankacılığı için geçerli olmayıp, her alanda sıkı bir denetim göze çarpar. İdarenin (management) gereklerinin yerine getirilmesinde yöneticilere inisiyatif ve geniş yetki verilmesi, dolayısıyla kararlarına güvenilmesi hayati önem taşımaktadır. Yönetici zamanında ve etkin tedbir alabilmesidir ki, ünitesinin sorumluluğunu öneleyebilsin. Ancak yine de gözetim ve denetim amacına yönelik kamu müdahalelerinin bankacılık sektörünün kendi yararına olduğu, en liberal ekonomilerde de benimsenen temel prensiplerdendir. Almanya'da bu görevin organizasyonunu daha önce kısaca değindiğimiz Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen üstlenmiştir.

A) Bankalar Gözetim Mercii (BAA) nin işlevi bizdeki Bankalar Yeminli Murakıplarının görevlerine benzerdir. Bankaların mali yapılarının yakından gözetimi ve yasalara uyma açısından kontrolü. Kuruluş «bağımsız» ise de, Maliye Bakanlığının talimatlarına açıktır. Maliye Bakanlığında aldığı talimatlarla tebliğ yayımlayabilir. Ülkemizden ayrılan ana nokta, Alman Gözetim Mercii'nin kaanatlerinde kendi murakıplarından çok, bağımsız ekonomi denetçilerinin rapor ve gözlemlerine dayanmasıdır. Bizde ise denetlemeler bankalar yeminli murakıplarınca bilfiil yürütülür. Ancak ülkemizde de büyük gelişme gösteren auditing kuruluşları banka denetimlerini sistematize ettikçe bu

sektördeki ağırlıklarının artması beklenebilir.

KWG madde 44'e göre Gözetim Makamı (BAA) bankalardan her türlü bilgiyi isteyebilir, kayıtlarını inceleyebilir, toplantılarına temsilci gönderebilir. BAA, bu maddeye dayanarak 3-4 yılda bir «Olağanüstü Teftiş» (Sonderprüfung) düzenlemektedir. Bu denetim için de genellikle bir bağımsız denetleme kuruluşunu görevlendirmektedir. Müşteri şikâyetlerinin sıklaşması, limitleri sürekli aşma, bildirilere uymama gibi durumlarda bu tür denetim daha sık aralıklarla yapılabilir. Ancak bu durum bankaların piyasadaki imajını olumsuz etkilemektedir.

Makam aldığı tedbirlerle banka yönetimine müdahale edebilir: Yöneticilerin yetkilerini kaldırmak (Md. 36), kâr dağıtımını ve kredi tahsislerini durdurmak (Md. 45), idareye el koymak (Md. 46, 46a), cebri yaptırımlar (Md. 50), para cezaları (Md. 56 ff), iflasın açılmasını isteyebilir (Md. 466), izni geri alıp tasfiyeye hükmedebilir (Md. 35, 38).

Bankalar Kanunumuz da 62. ve onun devamı olan 64. maddede benzer yetkileri düzenlemiştir. Aradaki fark, yetkileri taşıyan makamın Gözetim Makamı BAA gibi bir uzman merci değil, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakanlık olmasıdır.

B) Bankalar Kanunumuz denetçi ve müfettiş bulundurmaya zorunlu kılmıştır (Md. 25 - 27). Alman Kredi Yasası ise iç denetime değinmemekte, sadece bağımsız ekonomi denetçileriyle (Wirtschaftsprüfer) ilgili şart ve görevleri düzenlemektedir (Md. 28 ve 29). Bankalar, sene sonuna doğru, kanun gereği ekonomi denetçisi tayin

edip Gözetim Makamına bildirmekle yükümlüdürler. Makam denetçinin değiştirilmesini isteyebilir. Ancak bu, uygulamada pek az rastlanan bir durumdur.

Bizdeki teftiş kurulu üyeleri bankanın iç dinamiğinden soyutlanamazlar. Hariçten gelen, bankanın bünyesi dışındaki denetçiler salt kayıtları, işlemleri, kısaca bankanın yapısının sağlıklı olup olmadığını denetler, bir zaman sürecinde birçok bankayı kontrol ettiklerinden karşılaştırma imkânları fazladır. Bankadaki gayriresmî haberleşmenin, sempati - antipati hâkalarının dışındadırlar. Denetimi sistematik hale getirmişlerdir. Kanaatleri duygusallıktan uzaktır.

Ekonomi denetçileri öncelikle bankanın Alman Merkez Bankası'na yaptığı bildirimlerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığını inceler, detaylı plasman tahlili ve muhasebe teftişi yaparlar. Plasman tahlilinde tehlikeli risk saptarlarsa, mutlaka karşılık ayrılmasında ısrar ederler. Karşılık ayrılması tehlikeli risk tutarının aktifte alacaklardan, pasifte ise kârdan düşülmesiyle yapılmakta, dolayısıyla Resmi Gazete'de ilan edilen bilanço da açıkça görünmemektedir. Burada mutlak saydamlıktan kaçınılmıştır.

Son zamanlarda ise ülke riski, zaman içinde faiz oranlarındaki olumsuz değişikliklerin doğuracağı zararları da inceleme kapsamına almışlardır.

Sene sonu bilançosunu tasdik ettiklerinde (Bestätigungsvermerk), bankanın yasalara, statüye ve genel muhasebe prensiplerine uyduğu onaylanmış olmaktadır.

Muhasebe teftişinde hesap muhtabakatı, amortisman, karşılık, vergi ve kayıt düzeninin incelenmesine ay-

rı bir ağırlık vermektedirler. Ancak bize benzemeyen bir husus ise, özellikle tranzituar bazı tali hesaplarda fark var ise kuşku doğurmayan durumlarda bu farkların kâr - zarar hesaplarıyla tasfiyesini uygun karşılamaktadırlar. Farkı bulana kadar sarf edilecek emek ve zaman ekonomik görünmüyorsa farkın tasfiyesini önermektedirler. Zira bir denetçi ekip çalışmasıyla farkların bulunması maliyet sorununu da beraberinde getirmektedir. Farkların tasfiyesini ancak bir suiistimal kuşkusunu bulunmayan durumlarda kabul etmektedirler. Şüpheli durumlarda tarama yoluyla detaylı incelemeye girerler.

Wirtschaftsprüfer'ler tasdikli yıl sonu bilançosuyla teftiş raporunu Mayıs sonuna kadar tamamlar ve direkt olarak Gözetim Makamına gönderirler. Raporun şekli ve muhtevası Bundesaufsichtsamt'ın 20.12.1968 tarihli yazısı ekinde belirlenmiştir. Bizde ise Bankalar Birliği'nce hazırlanıp Müsteşarlığın onayı ile yürürlüğe giren tek düzen hesap planı, tip bilanço ve kâr-zarar cetveli söz konusudur.

Bağımsız ekonomi denetçileri esas olarak bankanın sağlıklı bir yapıya sahip olup olmadığını incelerler, sonuç olarak pay sahiplerini koruma ana amaçtır.

C) Bunun yanında mudileri korumak gerekçesiyle mevduat sigorta fonuna üye bankalar 2-3 yıllık periyodlarla Prüfungsverband, Köln (Bankalar Birliği'nin bir yan kuruluşu) tarafından etraflı bir denetime tabi tutulurlar.

Fakat neticede her iki organın denetimi de aynı hedefe yöneliktir. Kaynak kullanımının, yani plasmanların solvabilitesi, kredilerin risk yapısı,

VI — DENETİM SİSTEMİ

Paradoksal gibi görünse de, özellikle liberal ekonomi düzeninde bankalar çok sıkı disiplin altına alınmakta, devletçe kurulan organlarca sürekli gözetlenmektedirler. «Laissez faire, laissez aller» felsefesi liberal batı bankacılığı için geçerli olmayıp, her alanda sıkı bir denetim göze çarpar. İdarenin (management) gereklerinin yerine getirilmesinde yöneticilere inisiyatif ve geniş yetki verilmesi, dolayısıyla kararlarına güvenilmesi hayati önem taşımaktadır. Yönetici zamanında ve etkin tedbir alabilmelidir ki, ünitesinin sorumluluğunu önleyebilsin. Ancak yine de gözetim ve denetim amacına yönelik kamu müdahalelerinin bankacılık sektörünün kendi yararına olduğu, en liberal ekonomilerde de benimsenen temel prensiplerdendir. Almanya'da bu görevin organizasyonunu daha önce kısaca değindiğimiz Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen üstlenmiştir.

A) Bankalar Gözetim Mercii (BAA) nin işlevi bizdeki Bankalar Yeminli Murakıplarının görevlerine benzetilmektedir. Bankaların mali yapılarının yakından gözetimi ve yasalara uyma açısından kontrolü. Kuruluş «bağımsız» ise de, Maliye Bakanlığı'nın talimatlarına açıktır. Maliye Bakanlığından aldığı talimatlarla tebliğ yayınlayabilir. Ülkemizden ayrılan ana nokta, Alman Gözetim Mercii'nin kaonaatlerinde kendi murakıplarından çok, bağımsız ekonomi denetçilerinin rapor ve gözlemlerine dayanmasıdır. Bizde ise denetlemeler bankalar yeminli murakıplarınca bilfiil yürütülür. Ancak ülkemizde de büyük gelişme gösteren auditing kuruluşları banka denetimlerini sistematize ettikçe bu

sektördeki ağırlıklarının artması beklenebilir.

KWG madde 44'e göre Gözetim Makamı (BAA) bankalardan her türlü bilgiyi isteyebilir, kayıtlarını inceleyebilir, toplantılarına temsilci gönderebilir. BAA, bu maddeye dayanarak 3-4 yılda bir «Olağanüstü Teftiş» (Sonderprüfung) düzenlemektedir. Bu denetim için de genellikle bir bağımsız denetleme kuruluşunu görevlendirilmektedir. Müşteri şikâyetlerinin sıklaşması, limitleri sürekli aşma, bildirilere uymama gibi durumlarda bu tür denetim daha sık aralıklarla yapılabilir. Ancak bu durum bankaların piyasadaki imajını olumsuz etkilemektedir.

Makam aldığı tedbirlerle banka yönetimine müdahale edebilir: Yöneticilerin yetkilerini kaldırmak (Md. 36), kâr dağıtım ve kredi tahsislerini durdurmak (Md. 45), idareye el koymak (Md. 46, 46a), cebri yaptırımlar (Md. 50), para cezaları (Md. 56 ff), iflasın açılmasını isteyebilir (Md. 466), izni geri alıp tasfiyeye hükmedebilir (Md. 35, 38).

Bankalar Kanunumuz da 62. ve onun devamı olan 64. maddede benzer yetkileri düzenlemiştir. Aradaki fark, yetkileri taşıyan makamın Gözetim Makamı BAA gibi bir uzman merci değil, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakanlık olmasıdır.

B) Bankalar Kanunumuz denetçi ve müfettiş bulundurmaya zorunlu kılmıştır (Md. 25 - 27). Alman Kredi Yasası ise iç denetime değinmemekte, sadece bağımsız ekonomi denetçileriyle (Wirtschaftsprüfer) ilgili şart ve görevleri düzenlemektedir (Md. 28 ve 29). Bankalar, sene sonuna doğru, kanun gereği ekonomi denetçisi tayin

edip Gözetim Makamına bildirmekle yükümlüdürler. Makam denetçinin de-
ğiştirilmesini isteyebilir. Ancak bu,
uygulamada pek az rastlanan bir du-
rumdur.

Bizdeki teftiş kurulu üyeleri ban-
kanın iç dinamiğinden soyutlanamaz-
lar. Hariçten gelen, bankanın bünye-
si dışındaki denetçiler salt kayıtları,
işlemleri, kısaca bankanın yapısının
sağlıklı olup olmadığını denetler, bir
zaman sürecinde birçok bankayı kon-
trol ettiklerinden karşılaştırma imkân-
ları fazladır. Bankadaki gayriresmi
haberleşmenin, sempati - antipati hal-
kalarının dışındadırlar. Denetimi sis-
tematik hale getirmişlerdir. Kanaat-
leri duygusalıktan uzaktır.

Ekonomi denetçileri öncelikle
bankanın Alman Merkez Bankası'na
yaptığı bildirimlerin gerçeği yansıtıp
yansıtmadığını inceler, detaylı plas-
man tahlili ve muhasebe teftişi ya-
parlar. Plasmn tahlilinde tehlikeli
risk saptarlarsa, mutlaka karşılık ay-
rılmasında ısrar ederler. Karşılık ay-
rılması tehlikeli risk tutarının aktifte
olacaklardan, pasifte ise kârdan dü-
şülmesiyle yapılmakta, dolayısıyla
Resmi Gazete'de ilan edilen bilanço-
da açıkça görünmemektedir. Burada
mutlak saydamlıktan kaçınılmıştır.

Son zamanlarda ise ülke riski,
zaman içinde faiz oranlarındaki olum-
suz değişikliklerin doğuracağı zarar-
ları da inceleme kapsamına almış-
lardır.

Sene sonu bilançosunu tasdik
ettiklerinde (Bestätigungsvermerk),
bankanın yasalara, statüye ve genel
muhasebe prensiplerine uyduğu onay-
lanmış olmaktadır.

Muhasebe teftişinde hesap mu-
tabakatı, amortisman, karşılık, vergi
ve kayıt düzeninin incelenmesine ay-

rı bir ağırlık vermektedirler. Ancak
bize benzemeyen bir husus ise, özel-
likle tranzituar bazı tali hesaplarda
fark var ise kuşku doğurmayan du-
rumlarda bu farkların kâr - zarar he-
saplarıyla tasfiyesini uygun karşıla-
maktadırlar. Farkı bulana kadar sarf
edilecek emek ve zaman ekonomik
görünmüyorsa farkın tasfiyesini öner-
mektedirler. Zira bir denetçi ekip ça-
lışmasıyla farkların bulunması maliyet
sorununu da beraberinde getirmek-
tedir. Farkların tasfiyesini ancak bir
suiistimal kuşkusu bulunmayan du-
rumlarda kabul etmektedirler. Şüpheli
durumlarda tarama yoluyla detaylı
incelemeye girerler.

Wirtschaftsprüfer'ler tasdikli yıl
sonu bilançosuyla teftiş raporunu may-
isi sonuna kadar Makamına ve direkt
olarak Gözetim Makamına gönderir-
ler. Raporun şekli ve muhtevası Bun-
desaufsichtsamt'ın 20.12.1968 tarihli
yazısı ekinde belirlenmiştir. Bizde ise
Bankalar Birliği'nce hazırlanıp Müste-
şarlığın onayı ile yürürlüğe giren tek
düzen hesap planı, tip bilanço ve kâr-
zarar cetveli söz konusudur.

Bağımsız ekonomi denetçileri
esas olarak bankanın sağlıklı bir ya-
pıya sahip olup olmadığını inceler-
ler, sonuç olarak pay sahiplerini ko-
ruma ana amaçtır.

C) Bunun yanında mudileri ko-
rumak gerekçesiyle mevduat sigorta
fonuna üye bankalar 2 - 3 yıllık peri-
yodlarla Prüfungsverband, Köln (Ban-
kalar Birliği'nin bir yan kuruluşu) ta-
rafından etraflı bir denetime tabi tu-
tulurlar.

Fakat neticede her iki organın
denetimi de aynı hedefe yöneliktir.
Kaynak kullanımının, yani plasmnla-
rın solvabilitesi, kredilerin risk yapısı,

organizasyon ve muhasebenin usul ve mevzuata uyup uymadığı.

Son zamanlarda bankaların bilgisayarla içiçe bir gelişme göstermeleri, Köln Denetim Birliği Prüfungsverband'ı bu alanda da spesifik teftişler yapmaya yöneltmiştir. Bu denetimde, bilgisayara bağlı suiistimal ve hatalar sonucu mevduat sahiplerinin zarara uğramalarını önleme amaçlanmaktadır.

D) Alman Merkez Bankası Bundesbank da, eyaletlerdeki teşkilâtı, (Landeszentralbank) aracılığıyla spesifik kontroller yapmaktadır :

1 — Mevduat munzam karşılıklarının kayıtlara ve usullere (AMR: Anweisungen über Mindestreserven) uygun yatırılıp yatırılmadığı.

2 — Dış ödemelerle ilgili bildirimlerin Yasa ve Yönetmeliğe (Aus-senwirtschaftsverordnung, Aussenwirtschaftsgesetz) uygun yapılıp yapılmadığı, dolayısıyla Alman dış ödemeler bilançosunun doğru oluşumunu sağlamak.

Ayrıca büyük kredi, milyonluk krediler, aylık bilançolar, yıllık rapor ve teftiş raporlarından birer nüsha Merkez Bankası'na da gönderilir.

T.C. ZİRAAT BANKASI'na

gelin

**tasarrufunuzla
ulusal
kalkınmaya
katılın**

ZB

Bankalara bunlarla ilgili çeşitli sorular gelebilir.

E) Özellikle Herstatt olayının etkisiyle Gözetim Makamı bankaların iç denetimini düzenleme gereği duymuştur. 28.5.1976 tarihli yazısıyla (Anforderungen für die Ausgestaltung der Innenrevision) belirli bir büyüklüğe erişen bankaları iç denetçi (Innenrevisor) bulundurmaya veya dış kuruluşlara bu işi yaptırmaya mecbur kılmıştır (Az sayıda personeli ve mahdut işler yapan bankalar müdüriyetçe de denetlenebilir). Innenrevision müessesesi bizdeki teftiş kurullarının ağırlığını taşımayıp, kontrolörlük kavramına daha yakındır.

Bağımsız denetçiler yıl sonu raporunda bankanın iç denetiminin etkinliğine de değinmektedirler.

VII — MEVDUAT

A) Tasnif :

KWG 21. ve 22. maddeler ihbarlı tasarruf mevduatını (Spareinlagen) düzenlemiştir. Mahiyeti bizim tasarruf mevduatına benzemektedir. Ayrıldığı noktalar şunlardır :

1 — Mutlaka ihbarlı açılır ve kanuni ihbar süresi 3 aydır. Altı aydan uzun ihbar süresi de kararlaştırılabilir (Vereinbarte Kündigungsfrist).

2 — Hesaptan para çekilişlerinde tasarruf cüzdanı ibrazı şarttır; yazılı talimatla veya çekle hesap üzerinde tasarruf edilemez.

3 — Bir ay içinde 2.000 DM'in üzerinde çekilişler avans olarak kabul edilir ve faiz istirdadı yapılır (Vorschusszinsen). Avans faizinin oranı mevduat faizinin dörtte biridir (İstisnalar : İşsizlik, hastalık gibi durumlar, tutarın menkul kıymetler alımında kullanılması, aynı bankadaki diğer

ihbarlı hesaplara virman, hesap sahibinin taşınması veya vefatı).

Yeni Bankalar Kanunumuz da tasarruf ve diğer mevduat ayrımıyla Alman Kredi Yasası'na benzer bir tasnife gitmiştir.

B) Mevduat Sigorta Fonu :

1 — Statü : Eski Bankalar Kanunumuzdaki «Tasfiye Fonu», yeni Bankalar Kanunumuzla getirilen «Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu» uygulamasına dönüştürülmüş ve mevduat korunması daha sistematik bir hale gelmiştir. Tabi olacağı yönetmelik yasa gereği T.C. Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanır.

Almanya'daki sistem ise Alman Bankalar Federal Birliği mevduat sigorta fonu statüsüne tabidir. Tasarruf sandıkları, kooperatif ve sendikal bankaların ayrı mevduat sigorta fon sistemleri bulunmaktadır.

Ülkemizde mevduat kabul eden yerli, yabancı bütün bankalar tasarruf mevduatlarını sigorta ettirmek zorundadırlar. Almanya'da; böyle bir zorunluluk yok ise de sigorta kapsamı dışındaki bankalar sayılıdır. Üye olmak için; banka kuruluş iznine gerekli şartlara ilaveten Federal Bankalar Birliği (Bundesverband deutscher Banken) ve Alman Bankalar Denetim Birliği'ne (Prüfungsverband deutscher Banken e.V.) üyelik aranmaktadır.

2 — Koruma Kapsamı : Bankalar Kanunumuz sadece tasarruf mevduatını sigorta kapsamına almıştır. Almanya'da ise vadeli, vadesiz ve ihbarlı mevduat, yani bankalar mevduatı dışındaki tüm mevduat, hamiline olmayan mevduat bonoları, hatta vadeye kadar tahakkuk edecek faiz alacağı dahi korunmaktadır (Ülkemizde-

ki gibi banka üst yetkililerinin ve büyük ortakların mevduatı Almanya'da kapsam dışı sayılmamakta, korunmaktadır).

Her hesabın bankanın öz sermayesinin % 30'una kadar kısmı korunmaktadır. Bu durumda orta çapta bankalarda hesabı bulunan bir maddenin mevduatının yüz milyonlarca DM tutarındaki kısmı, pratikte mevduatın tamamı korunmuş olmaktadır. Asgari 6 milyon DM sermayeyle banka kurulabildiğine göre, en küçük bankada dahi her hesabın 1.800.000 DM'lik kısmı korunmuş olmaktadır.

Bu durumda ülkemizdeki 6 milyon liralık koruma limiti Almanya'yla karşılaştırılmayacak oranda düşüktür.

ABD Federal Deposit Insurance Corporation sisteminde eyaletler arasında farklılıklar olup, 40.000 - 100.000 US Dolar arasında değişen tutarlar korunmaktadır. İsviçre'de 5.000 SFR, Japonya'da 3 milyon Yen tavandır. İtalya'da bankaların iflası mümkün değildir. İngiltere ve Danimarka'da ise gayriresmi kurtarma operasyonları yapılmaktadır.

3 — **Kaynaklar:** Ülkemizde, mevduat sigorta fonunun kaynaklarını birçok kalem oluşturmaktadır. Bakanlar Kurulu'nca saptanacak primler, para cezaları, tasfiye fonundan devirler, zamanaşımına uğrayan değerler, avans gibi.

Almanya'da ise bankalar, her yıl 30 Hazirana kadar, bir önceki yıl sonu bilançosundaki mevduat tutarının binde 0,3'ünü prim olarak Birliğe havale ederler. Birlik primi iki misli artırılabilir veya azami prim kadar tutarı özel durumlarda ek prim olarak isteyebilir. Schröder Münchmeyer Hengst Bankası'nın geri ödeme gücü-

nü yitirdiği 1983 yılında birlik bu tedbiri uygulamış ve primleri iki misli arttırmıştır.

Bir karşılaştırma yapıldığında, Alman mevduat sigorta sisteminin benzerleri arasında en mükemmel olduğu rahatlıkla öne sürülebilir.

KAYNAKLAR

- 1) Allgemeine Bankbetriebslehre, Spezielle Bankbetriebslehre, Einlagengeschäft, Bankwirtschaft, Unterrichts- und Nachschlagewerk der Bankakademie, Wiesbaden, Betriebswirtschaftlicher Verlag, Dr. Th. Gabler GmbH.
- 2) Faik Y. Başbuğ, Bankalar Kanunu ve İlgili Mevzuat, Temel Yayınları, İst. 1985.
- 3) Cronsbusch - Möller Böhre - Schneider, Kreditwesengesetz mit verwandten und zugehörigen Vorschriften.
- 4) H. D. Hempel Crosse, G. H., Management Policies for Commercial Banks, Englewood Cliffs, 1980.
- 5) Der Bankkaufmann Dergisi'nden çeşitli makaleler.
- 6) Dr. jur. Wolfram Diehl, Zweigniederlassungen ausländischer Banken: Rechtsfragen und Besteuerung, Frankfurt am Main, Fritz Knapp Verlag, 1978.
- 7) Oswald Hahn, Die Führung des Bankbetriebes, Eine Einführung in die Geschäftsbank - Politik, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1977.
- 8) International Banking (Germany), Price Waterhouse, 1984.
- 9) Reischauer / Kleinhaus, Kreditwesengesetz Kommentar, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1985.
- 10) Joachim Süchtig, Bankmanagement, C. E. Poeschel Verlag, Stuttgart, 1982.
- 11) Ünlümlük in Accounting and Reporting in Banking Seminar Papers, Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Peat, Marwick, Mitchell and Co.
- 12) Prof. Dr. Ali Sait Yüksel, Bankacılık Hukuku ve İşletmesi, Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, İstanbul, 1986.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr.
M. ŞÜKRÜ TEKBAŞ

İSTANBUL Menkul Değerler Borsası, işlem hacmi ve fiyat artışları yönünden ilginç bir ayı geride bırakmıştır. Borsanın birinci kesiminde işlem gören 40 hisseden 32'sinin fiyatı artmış, 6'sının fiyatı düşmüş, 2'sinin fiyatı aynı kalmıştır. Fiyatlardaki bu gelişme sonucunda Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi 165.32 puan artarak 659.37 puana yükselmiştir.

Borsa'da Ocak ayında 311913 adet hisse el değiştirerek 1015.2 milyon TL tutarında işlem hacmi yaratmış iken, Şubat ayında 555437 adet hisse 3096 milyon TL tutarında işlem hacmi yaratmıştır. İşlem miktarı ve işlem hacmi şimdiye kadar bir ay içinde gerçekleştirilmiş en yüksek tutarı oluşturmuştur.

Fiyatı düşme gösteren hisselerden Çukurova Elektrik, Polylen ve T. Şişe Cam'da fiyat düşüşüne sermaye artırımlarının tamamlanmasının yol açtığı dikkate alınır; fiyatı düşen hisse sayısı altıdan üçe ve fiyatı artan hisse sayısı da 32'den 35'e yükselmiş olmaktadır.

Şubat içinde en yüksek fiyat artışını gösteren hisseler arasında % 91.0 oranında artışla 2.755 TL'den 5.300 TL'ye yükselen Ege Gübre, % 79.1 oranında artışla 4.300 TL'den 7.700 TL'ye yükselen T. İş Bankası, % 37,5 artışla 8.000 TL'den 11.000 TL'ye yükselen Bolu Çimento, % 36.8 oranında artışla 9.500 TL'den 13.000 TL'ye yükselen Siemens, % 29.2 oranında artışla 1.200 TL'den 1.550 TL'ye yükselen Ege Bira bulunmaktadır. Fiyatı düşme gösterenler arasında sermaye artırımına giden Çukurova Elektrik, Polylen ve T. Şişe Cam dışında, 1.365 TL'den 1.250 TL'ye düşen Güney Bira, 1.530 TL'den 1.450 TL'ye düşen Makina Takım ve 4.980 TL'den 4.450 TL'ye düşen Sarkuysan yer almışlardır.

Hisse fiyatlarının çok yüksek oranlarda artış göstermesine genel kurul ayı olan Mart'ın yaklaşması ve kâr payı ile özellikle sermaye artırımları bekleyişi yol açmıştır. Sermaye artırımını bedelsiz hisse vererek yapması beklenen hisseler «aranan» hisse durumuna gelirken, yüksek fiyat artışlarına sahne olmuşlardır. Bu arada, düşük fiyatları alıp, fiyat artışı sonucunda, kârını kısa süre içinde nakde dönüştürmek isteyenlerin artması ise bazı hisselerde fiyatların gerilemesine yol açmıştır. Ayrıca bekleyişlerin farklılık göstermesi ve bazı tahminlerin, özellikle bedelsiz verilecek hisselerle ilgili tahminlerin gerçekleşme ihtimalinin azalması da hisse fiyatlarının düşme göstermelerine neden olmuştur.

Şubat ayında, en çok işlem gören hisseler arasında, toplam işlem hacminde % 21.68'lik bir pay alan 671.3 milyon ile Kordsa, % 16.64'lük pay ve 515.0 milyon TL ile T. İş Bankası, % 6.47'lik pay ve 200.2 milyon TL ile Akçimento, % 5.80'lik bir pay ve 179.6 milyon TL ile Çukurova Elektrik ve % 4.26'lık pay ve 131.8 milyon TL ile Çelik Halat yer almışlardır. Ayrıca Çimentaş, Rabak, Bağtaş, Çimsa ve Kartonsan da yüksek işlem hacmi ile ilk on sıraya girmişlerdir.

Sermaye artırımları da yoğun bir şekilde devam etmiştir. Çukurova Elektrik % 100 oranında bedelsiz hisse ve sermayesini 3.6 milyar TL'den 7.2 milyar TL'ye, Polylen % 200 oranında bedelli ve % 200 oranında bedelsiz hisse ile 900 milyon TL'den 4.5 milyar TL'ye ve T. Şişe Cam % 69 oranında bedelsiz hisse ile 17 milyar TL'den 28.7 milyar TL'ye yükseltmişlerdir. Bu arada Akçimento % 200 bedelli ve % 200 oranında bedelsiz artırımla sermayesini 630 milyon TL'den 3.15 milyar TL'ye, Kordsa % 100 bedelli ve % 100 bedelsiz artırımla 3.75 milyar TL'den 11.25 milyar TL'ye yükseltme kararı almışlardır.

Bu arada Siemens'in eski hisselerine % 106, yeni hisselerine % 22 ve Kordsa'nın % 110 oranında kâr payı dağıtacağı belli olmuştur.

İstanbul Menkul Değerler Borsası'nda Şubat ayında 17.498 bin işlem adedi ile 18.366 milyon TL'lik özel sektör tahvili, 102.069 bin işlem adedi ile 102.580 milyon TL'lik gelir ortaklığı senedi ve 231.049 işlem adedi ile 196.664 milyon TL'lik Hazine Bonosu ve Devlet tahvili işlem görmüştür.

Dış Piyasalara Tahvil İhracı

Japon piyasasından sonra, ilk kez Avrupa piyasalarına tahvil ihracı gerçekleştirilmektedir. Merkez Bankası ile Commerzbank arasında yapılan anlaşma ile Merkez Bankası 125 milyon DM tutarında tahvili Alman piyasasında satışa sunacaktır. Vadesi 5 yıl olan tahvillerin faiz oranı % 6.9'dur.

Bu arada, Japon piyasasına altınca kez Türk tahvili sunulmuştur. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 9.5 milyar Yen (62.5 milyon dolar) tutarında üç yılı ödemeksiz 7 yıl vadeli, % 6.7 faizli tahvili ihraç etmiştir. Banka, tahvilden sağlayacağı fonları, özel sektörün çeşitli projelerinin finansmanı için kullanacaktır.

Bugüne kadar, Japon piyasalarına TSKB 1985 Mayıs'ında % 7.8 faizli 7.5 milyar Yen, Turizm Bankası 1985 Ekim'inde % 7.3 faizli 7.5 milyar Yen, DESİYAB 1985 Aralık'ında % 7.7 faizli 7.5 milyar Yen, Devlet Yatırım Bankası 1986 Şubat'ında % 7.5 faizli 8.5 milyar Yen ve Devlet Yatırım Bankası 1986 Haziran'ında % 6.8 faizli 10 milyar Yen tutarında tahvil ihraç etmişlerdir.

Halka Açılma : Maret

Koç Holding'e bağlı Maret Marmara Besincilik ve Et Sanayii ve Ticaret A. Ş. sermayesinin 900 milyon TL'lik kısmını halka açmaktadır. Sermayesini 2.5 milyar TL'den 6 milyar TL'ye yükselten Maret, sermaye artırımını, bu arada gerçekleştirmektedir. Maret'in ortakları arasında % 49.63 pay ile Temel Ticaret ve Yatırım A. Ş., % 38.18 ile Koç Holding ve % 4.19 ile diğer ortaklar olup halka satılan kısım % 15'lik bir payı temsil etmektedir.

Yeni Faiz Oranları

Bankaların mevduat faiz oranları 9 Şubat'tan itibaren geçerli olmak üzere yeniden düşürülmüştür. Bu düzenlemeyle, bir yıl vadeli mevduatın faizi % 45'den % 43'e, altı ay vadeli mevduatın faizi % 39'dan % 38'e indirilmiş, üç ay ve bir ay vadeli mevduatın faizi değiştirilmemiştir. Üç ay vadeli mevduatın faizi % 35 ve bir ay vadelininki de % 28 olan düzeylerini korumuşlardır.

Yeni düzenleme sonucunda bir yıl vadeli mevduatın yıllık net getirisi % 40.37'den % 38.57'ye ve altı aylık olanın yıllık net getirisi de % 38.04'den % 36.99'a düşmüş, üç aylık mevduat % 35.29 ve bir aylık olan da % 28.22 oranında gelir sağlamaya devam edeceklerdir.

Gelir Ortaklığı Senetleri Gelirleri

Keban Barajı ve Keban-Oymapınar Barajları gelir ortaklığı senetlerine gelir ödemesi 9 Şubat'ta yapılmıştır. Böylece Keban Barajı'nın 40 milyar TL'lik senedinin dördüncü ve Keban-Oymapınar 100 milyar TL'lik senedinin üçüncü gelir ödemesi gerçekleştirilmiştir. Buna göre Keban Barajı A tertibine 1986 yılının ikinci yarısı için % 39.47, B tertibine % 36.04, Keban-Oymapınar A tertibine % 26.58, B tertibine % 21.63, C tertibine % 20.52 oranında ödeme yapılmıştır. Bunlarla birlikte, yıllık gelirler, Keban A'da % 67.1, B'de % 61.2, Keban-Oymapınar A'da % 52.6, B'de % 42.7 ve C'de % 40.5 olmuştur.

Yeni Gelir Ortaklığı Senedi : Karakaya

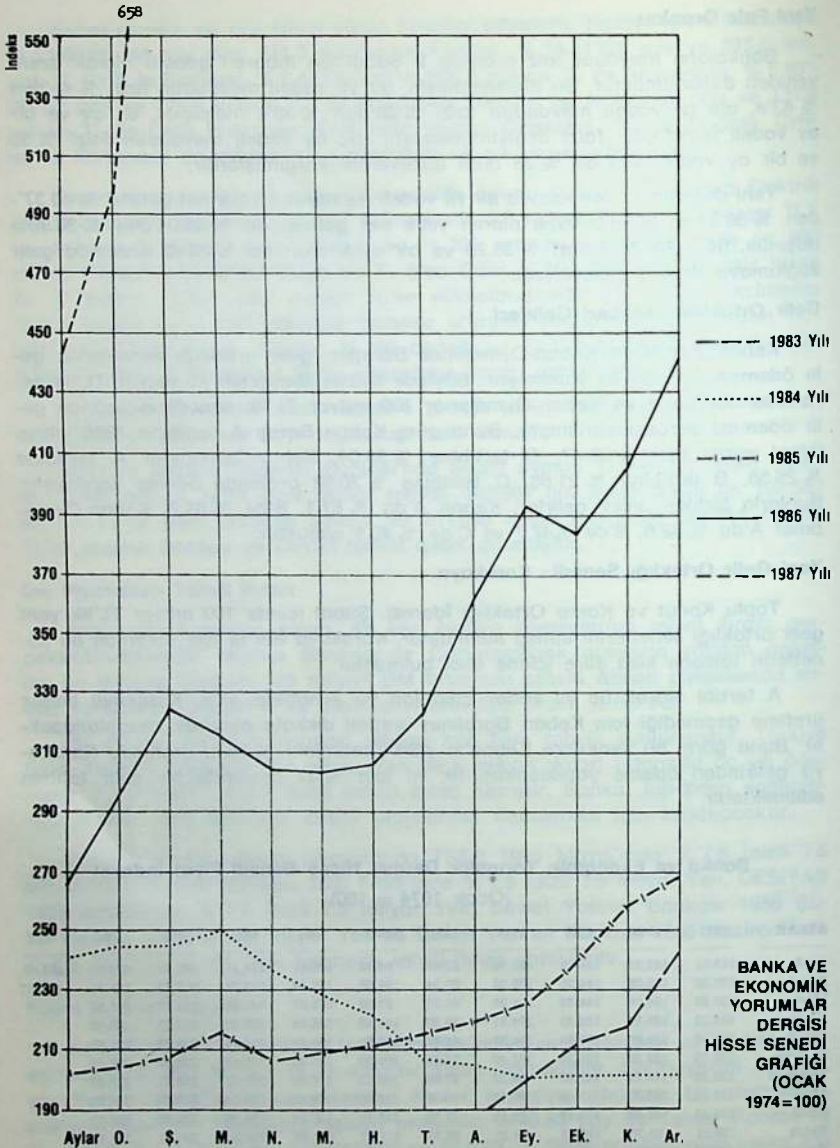
Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, Şubat içinde 100 milyar TL'lik yeni gelir ortaklığı senetlerini satışa sunmuştur. Karakaya Barajı için çıkarılan bu senetlerin tamamı kısa süre içinde alıcı bulmuştur.

A tertibi olarak üç yıl vadeli çıkarılan bu senetlere gelir, Karakaya henüz üretime geçmediği için Keban Barajının üretimi dikkate alınarak hesaplanacaktır. Buna göre, bu senetlere Keban'ın yıllık üretiminin % 26'sı oranında Karakaya gelirinden ödeme yapılacaktır. İlk yıl için % 37 oranında bir gelir tahmin edilmektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Ocak	118.91	142.21	144.23	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05
Şubat	120.82	140.09	144.25	105.08	90.24	94.60	157.44	243.73	207.73	325.71	650.37
Mart	123.65	166.76	144.79	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	
Nisan	136.12	166.05	122.40	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	
Mayıs	127.26	159.26	120.49	101.63	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	
Haziran	128.05	134.63	121.36	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	
Temmuz	128.22	143.21	121.69	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	
Ağustos	125.56	135.39	119.05	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	
Eylül	134.48	132.82	119.48	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	
Ekim	139.11	135.55	115.69	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	
Kasım	139.00	138.71	107.66	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	
Aralık	141.93	141.58	107.81	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	

Tasarruflarınız
iyi yönlendirilmeli.
Tam verimlendirilmeli.

Akbank'a danışarak
tasarruflarınıza
yön verin.

AKBANK
"Güveninizin eseri"

AVRUPA TOPLULUĞU'NDA MALİ AHENKLEŞTİRMEYİ SAĞLAMADA ULAŞILAN BOYUT VE HEDEFLER

ÖMER BOLAT

GİRİŞ

25 MART 1957'de imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temeli, ileride bir ortak pazar kurmak üzere gümrük birliği temeline dayanmaktaydı. Ancak nihai hedef bu aşamalardan geçerek üye ülkelerin dahil olduğu bir ekonomik ve parasal birliğin kurulmasıdır. Roma Antlaşması'nda öngörülen hükümler ve araçlar hep bu nihai hedefin gerçekleştirilmesine yöneliktir.

Bununla beraber, Topluluğun kurucuları o zamanlar, Toplulukta öncelikle bir gümrük birliği ve daha sonra ortak pazarın, nihai hedef olarak da ekonomik birliğin tesisinin üye ülkeler arasında mali ahenkleştirme sağlanmadan gerçekleştirilemeyeceğinin bilincindeydiler. Çünkü gümrük birliğinin unsurları olarak üye ülkeler arasında gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları kaldırılmış olsa da, üye ülkeler milli sanayi ve ekonomilerini örtülü olarak korumak amacıyla ithalatı vergilendirici ve ihracatı sübvansive edici tedbirlere başvurarak malların serbest dolaşımını önleyebilerlerdi. Bundan dolayı, Roma Antlaşma-

sı'na dış ticarete liberasyonun, mali ahenkleştirmenin sağlanması ile birlikte gerçekleştirilerek, Avrupa Topluluğu'nun bir ekonomik birliğe doğru gidebileceğini öngören hükümler konulmuştu (*)^{*}.

Topluluğun kuruluşundan bugüne kadar gelişimi içerisinde gümrük birliğinin unsurları olan üye ülkeler arasındaki gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve üçüncü ülkelerden yapılacak ithalatta uygulanmak üzere bir Ortak Gümrük Tarife (OGT) sisteminin kabul edilmesi, geçiş döneminin bitiminden 1,5 yıl önce 1 Temmuz 1968 tarihine kadar aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Topluluk o tarihten bugüne ortak pazar aşaması içindedir. Ortak pazarın unsurları arasında gümrük birliğinin tesisinden başka, üye ülkeler arasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması gerekmektedir. Toplulukta kişilerin serbest dolaşımı 1968'de tamamen, hizmetlerin serbest dolaşımı ise kısmen sağlanırken, sermayenin serbest dolaşımı henüz sağlanamamıştır. Bu konu üzerindeki çalışmalar devam et-

(*) Dipnotları yazının sonunda yer almaktadır.

mektedir. Diğer taraftan, başlangıçta altı üye ülkeden kurulu olan Topluluk 1 Ocak 1986'dan itibaren 12 üyeli hale gelmiştir.

Bu arada, Toplulukta gümrük birliği sağlanmakla beraber; gerçekte sınırlarda yapılan mali kontroller yanında, teknik standartlar, engeller, sağlık kontrolleri ve kişiler üzerindeki kontroller gibi mali fiziki ve teknik engeller; üye ülkeler arasında malların serbest dolaşımını engellemektedir. Piyasaların bölünmesine ve rekabetin zedelenmesine yol açan bu durum, ABD ve Japonya'da elde edilen ölçek ekonomilerinin elde edilmesini önleyerek Topluluk sanayiinin rekabet gücünün geliştirilememesine yol açmaktadır. Bu durum karşısında Topluluktaki ortak pazarı mali, teknik ve fiziki engellerden arındırılmış geniş bir iç pazara 1992 yılı sonuna kadar dönüştürmek amacıyla Komisyon tarafından hazırlanan «Beyaz Rapor» üye ülkelerin devlet veya hükümet başkanlarının Haziran 1985'de Milano'da yaptıkları zirve toplantısında kabul edilmiştir (?). Bu amaçla gerekli tedbirlerin alınması, Roma Antlaşması'na ek olarak hazırlanan ve Topluluklar Konseyi'nin (Zirve) Aralık 1985'de Lüksemburg'da yapılan toplantısında kabul edilen Münferit Avrupa Senedi'nde (?) resmen öngörülmüştür.

Bu çalışmada öncelikle Avrupa Topluluğu'nda mali ahenkleştirmenin gerçekleştirilmesinin yasal temelleri ortaya konulacaktır. Daha sonra mali ahenkleştirme konusu, gerek bu alanda bugüne kadar sağlanan gelişmeler ve gerekse bir iç pazarın gerçekleştirilmesi çerçevesinden mali engellerin kaldırılmasına yönelik tedbirler yönünden incelenecektir. Son

olarak konunun Topluluk bütçesi yönünden ilgisini ortaya koyarak, Topluluk bütçesi ile ilgili gelişmeler anlatılacaktır.

A – Avrupa Topluluğu'nda Mali Ahenkleştirmenin Gerçekleştirilmesinin Yasal Temelleri

Toplulukta mali ahenkleştirmenin sağlanması hususundaki hükümler Roma Antlaşması'nın 95 - 100. maddelerinde öngörülmüştür. Söz konusu hükümler aşağıdaki gibi özetlenebilir :

- 95. madde üye ülkelerin ithal ürünlerine yurt içinde üretilen benzer ürünlere uygulanan vergi oranlarından daha yüksek oranlarda vergi uygulamalarını yasaklamaktadır.

- 96. madde uyarınca üye ülkelerin vergi iadeleri yoluyla ihracatı sübvansane etmeleri yasaklanmıştır.

- 97. madde ihracatta uygulanacak vergi iadeleri için standartlar getirmekte ve Komisyon'a bu standartlara uyulması yetkilerini vermektedir.

- 98. madde ihracat ve ithalatı etkilemek için kullanılabilen veya kullanılamayan vergi türlerini göstermektedir.

- 99. madde dolaylı veya satış vergileri alanında üye ülkelerin dolaylı veya satış vergileri alanındaki mali rejimlerinin ahenkleştirilmesini öngörmektedir.

Bu maddede üye ülkelerde benzer ürünler için benzer oranlar üzerinden Topluluk genelinde bir satış vergisi alınması ve mali sınırların kaldırılması öngörülmüştür.

Bu hükümlere göre 99. maddede öngörülen mali ahenkleştirme sağlanana kadar mali sınırların kötüye kullanılmasını kontrol amacıyla alınacak

geçiş tedbirleri 95-98. maddelerde öngörülmüştür. 99. madde uyarınca Topluluklar Komisyonu dolaylı vergileme yasalarında yakınlaştırmayı sağlamak ve bu amaçla gerekli tasarıları hazırlamakla sorumlu kılınmış, 100. maddede ise bu alanda kullanılacak yasal araçlar belirlenmiştir. Toplulukta Komisyon'un önerileri ve Konsey'in kararlarıyla özellikle satış vergileri ve diğer dolaylı vergilerde üye ülkeler arasında mali ahenkleştirmenin gerçekleştirilmesi hususunda sağlanan gelişmeler 99. madde uyarınca atılan adımların bir sonucu olmuştur.

B – Mali Ahenkleştirmenin Tanımı ve Özellikleri

Mali politikalar ve araçlar bir hükümetin ekonomik ve sosyal politikalarını ve hedeflerini gerçekleştirirde yararlandıkları en önemli araçlardır. Bundan dolayı hükümetler bu araçlara dışarıdan müdahale edilmesinden genellikle büyük rahatsızlık duyarlar. Mali ahenkleştirmenin boyutları Topluluk içinde amaçlanan hedeflere bağlıdır. Toplulukta ticaret ve sermaye akışlarının serbest olması amaçlandığına göre, mali ahenkleştirmenin boyutları bu hedefleri dikkate almak durumunda kalacaktır.

Öncelikle mali ahenkleştirme kavramının ne anlama geldiğini açıklamak gerekir. Avrupa Topluluğu'nda üye ülkelerin mali sistemlerini incelemek ve bu sistemlerin ahenkleştirilmesinin sağlanması konusunda tavsiyelerde bulunmak üzere Komisyon tarafından Nisan 1959 tarihinde oluşturulan ve başkanlığını Alman Maliye Profesörü Fritz NeumarK'nın yaptığı Komite'nin Temmuz 1962'de yayınladığı raporda mali ahenkleştirmenin amacı şöyle belirtilmektedir⁽¹⁾:

«Vergi ahenkleştirmesinin amacı, altı üye ülkenin bütünleşmesinin ve ekonomik büyümelerin aynı zamanda ve aşamalı olarak sağlanabileceği bir şekilde rekabetin uygulanmasını teşvik etmektir. Sorun vergi sistemlerinin yapısı değildir, aksine her bir ülkede entegrasyon prosesleri ve ekonomik büyüme konusunda uygulanan vergileme sistemlerinin etkileri ile ilgilidir.»

Prof. Alan Prest'e göre ahenkleştirmenin iki anlamı vardır. Ahenkleştirme, dar kapsamlı olarak, «koordinasyon»la eşanlamlıdır. Başka bir deyişle ahenkleştirme, üye ülkeler arasında danışmaların yapılması süreci veya benzer temelde ya da benzer oranda vergiler uygulanması konusunda üye ülkeler arasında anlaşmalar olması anlamına gelmektedir. Geniş kapsamlı ahenkleştirme tüm üye ülkelerde aynı temelde ve oranda bir verginin uygulanmasını, temel ve oranların kesin tanımında Topluluğun karar yetkisine sahip olmasını öngören «standardizasyon» anlamındadır⁽²⁾. Uygulamada vergi yapısı veya vergi oranı alanındaki ahenkleştirme, koordinasyon ve standardizasyon arasında gerçekleşmektedir.

Ahenkleştirmenin kapsamı başka bir açıdan düşünüldüğünde iki zıt durum vardır. Birincisinde üye ülkelerde uygulanan vergiler ve sübvansiyonlar, sınırlar arasında ticaretin serbest akışını önlerken, ikincisinde üye ülkelerin piyasaları birleşerek tek bir geniş piyasaya dönüşmektedir. Ahenkleştirme bir taraftan vergi düzenlemelerinin ticaret akışını zedelememesi, diğer taraftan her bir üye ülkede aynı vergi temelinin ve oran yapısının uygulanması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu durumda mali ahenk-

leştirme, tek bir birleşmiş piyasa kavramından uzak olmaktadır. Ancak vergi temelleri ve oranlarının alandan alana farklı olmasına rağmen rekabetin tamamen geçerli olduğu bazı ülkelerdeki durumdan uzak değildir⁽⁶⁾.

Bu duruma örnek olarak gösterilecek ABD'de satış vergisi oranları tüm eyaletlerde aynı olmamakla beraber, vergi oranları arasındaki farklılıklar eyaletler arasındaki ticaret akışını önleyecek kadar büyük değildir ve sistem hiçbir tarafın zarar görmesine imkân vermemektedir.

Mali ahenkleştirmenin sağlanması Topluluk ve üye ülkeler açısından farklı nedenlere dayanmaktadır. Mali ahenkleştirme, Topluluk düzeyinde rekabetteki bozuklukları önlemenin ve Topluluk içindeki siyasi rahatsızlıkların asgariye indirilmesinin bir aracı olarak kabul edilirken; üye ülkeler açısından ihracat piyasalarının açılması, arzu edilen milli vergi reformlarının yapılmasının kolaylaştırılması ve menfaat gruplarının özel vergi muamelesi elde etme yolundaki baskılarına karşı dayanma aracı olarak değerlendirilmektedir⁽⁷⁾.

Mali ahenkleştirmenin tanımı, özellikleri ve gerek Topluluk gerekse üye ülkeler yönünden gerçekleştirilme nedenlerini belirttikten sonra; Toplulukta bu alanda sağlanan gelişmelerin incelenmesine geçilebilir.

C – Toplulukta Mali Ahenkleştirmenin Gerçekleştirilmesi Konusunda Sağlanan Gelişmeler

Topluluğun anayasası olan Roma Antlaşması'nda öngörülen mali ahenkleştirme çerçevesinde Topluluğun vergileme alanındaki faaliyetleri, aşağıdaki ana hedeflerin⁽⁸⁾ gerçekleştirilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir :

- Üye ülkeler arasında kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ve sağlıklı rekabet şartlarına dayalı bir ortak pazarın kurulması. Bu çerçevede mali engellerin kaldırılabilmesi için Topluluk üyesi ülkelerin dolaylı vergileme sistemlerinin yakınlştırılmasını hızlandırmaları gerekmektedir.

- Diğer engellerin veya mali nitelikteki engellerin kaldırılmasını öngören tarım, bölge, sosyal, sanayi, araştırma vs. gibi alanlardaki belirli ortak politikaların uygulanması.

- Toplulukta aşamalı olarak ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasının bir parçası olarak üye ülkelerin ekonomik politikalarının birleştirilmesi.

Toplulukta mali ahenkleştirmenin sağlanması konusundaki faaliyetler ileride ayrıntılı olarak belirtilebileceği gibi çok yavaş ve sınırlı olmuştur. Bu çerçevede dolaylı vergileme alanında «kademeli dizi» (cascade) sistemine dayanan satış vergileri kaldırılarak, bunun yerine bütün üye ülkelerde Katma Değer Vergisi (KDV)'nin uygulanmasına başlanmıştır. Bu bölümde dolaylı vergileme ile dolaysız vergileme alanında mali ahenkleştirmenin gerçekleştirilmesi konusunda sağlanan gelişmeler ve girişimler ayrı ayrı incelenecektir.

1 – Dolaylı Vergileme Alanında Sağlanan Gelişmeler ve Mevcut Durum

Topluluk Komisyonu 1959 yılında bir yandan Topluluk ve üye ülkelerin uzmanlarından oluşan üç özel çalışma grubu oluşturarak, bu gruplardan Toplulukta mali ahenkleştirmeyi sağlayabilecek bir araç bulmalarını isterken, diğer taraftan daha önce be-

lirtildiği gibi Fritz Neumark başkanlığındaki özel bir Komiteyi üye ülkelerin mali sistemlerini incelemek ve bu sistemlerin ahenkleştirilmesini sağlama yöntemleri konusunda önerilerde bulunmakla görevlendirmiştir. Gerek sözkonusu çalışma grupları, gerekse Neumark Komitesi Temmuz 1962'de açıkladıkları raporlarında mali ahenkleştirmenin sağlanması konusunda KDV'nin en uygun araç olduğu hususunda görüşbirliği içindeydiler. Neumark Komitesi kademeli dizi sisteminin aksine, üretimin aşamaları içinde yalnızca katma değer vergilendirileceği KDV'nin Toplulukta mali sınırların kaldırılmasında etkili olabileceği görüşünü savunmaktaydı. Bunun için KDV oranlarının her bir ürün ve her bir üye ülke için standart olması gerekirdi.

Neumark Komitesi'nin raporuyla başlayan dolaylı vergileme alanındaki gelişmeler vergi türleri bazında ayrıntılı olarak aşağıda belirtilmiştir :

a) Katma Değer Vergisi (KDV)

Neumark Komitesi'nin Temmuz 1962'de yaptığı tavsiyelere dayanarak Komisyon tarafından KDV'nin uygulanması konusunda hazırlanan öneriler, üye ülkelerin bu alandaki ciddi tereddütleri nedeniyle 1967 yılına kadar kabul edilememiştir⁽⁹⁾. Özellikle Federal Almanya'nın 1964 yılından itibaren başlattığı girişimler sonucunda Topluluklar Konseyi 1967 yılında KDV'nin genel olarak uygulanmasını öngören iki Direktifi kabul etmiştir⁽¹⁰⁾. Sözkonusu iki Direktif uyarınca, üye ülkelerde, kademeli dizi olarak adlandırılan ve her bir aşamada daha önce vergilendirilen değerler üzerinde yeniden vergi alınmasını öngören sistem kaldırılarak, üretimin aşamalarında

yalnızca katma değer vergilendirildiği KDV sisteminin 1970 yılına kadar uygulanmaya başlanması öngörülmüştür. Bu sistem 6'lar Topluluğunda uygulanmaya başladığı gibi (Fransa 1967'de, F. Almanya 1968'de, Hollanda 1969'da, Lüksemburg 1970'de, Belçika 1971'de ve İtalya 1973'de), yeni üye ülkeler tarafından da uygulamaya konulmuştur. (İngiltere, Danimarka, İrlanda 1973'de, İspanya 1986'da, Yunanistan 1987'de, Portekiz'deki sistem 1989'a kadar Toplulukta sistem ile uyumlu hale getirilecektir). Görüldüğü gibi KDV'nin uygulanmaya başlanması ilk öneri yapıldıktan sonra tam 11 yılda (1970 yılında) gerçekleşebilmiştir. KDV uygulaması ile kademeli dizi sisteminin ekonomik faaliyetler ile ticaretin gelişmesi üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi amaçlanmıştır.

Topluluk bütçesinin kendi «öz kaynakları» ile finanse edilmesi ilkesini getirmek amacıyla Konsey'in aldığı 1970 tarihli karar Toplulukta KDV'nin ortak bir temele göre uygulanması hususunda üye ülkeler arasında bir uzlaşma sağlamayı amaçlıyordu. Daha sonra Konsey'in 1977 yılında kabul ettiği VI. KDV Direktifi ile üye ülkeler KDV'nin ortak bir temele göre alınması hususunda anlaşmaya varmışlardı⁽¹¹⁾. Bu direktif uyarınca üye ülkelerde toplanan KDV gelirlerinin belirli bir nosyonel oran üzerinden hesaplanan miktarının Topluluk bütçesine devredilmesini öngörmektedir. VI. Direktif'de nosyonel oran % 1 olarak belirlenmiştir. Toplulukta üye ülkeler arasında dolaylı vergileme alanında mali ahenkleştirmenin sağlanması konusunda önemli bir gelişme olan KDV uygulaması, aynı zamanda Topluluk bütçesi için çok

Önemli bir gelir kaynağı niteliğindedir (1985 yılında 28,1 milyon ECU tutarında olan 10'lar Topluluğu bütçesinde gelirlerin % 54,2'si KDV transferlerinden elde edilmişti). Son yıllarda bütçe kaynaklarının harcamaları karşılama yetersiz kalması karşısında üye ülkelerin Haziran 1984'de Fontainebleau (Fransa) zirve toplantısında aldıkları karar uyarınca üye ülkeler toplanan KDV gelirlerinin Topluluk bütçesine devredilmesinde baz alınan nosyonel oran 1 Ocak 1986'dan itibaren % 1'den % 1,4'e çıkarılmıştır. Bununla beraber, Toplulukta KDV'nin ortak bir temele göre uygulanması ile ilgili VI. Direktif, bazı üye ülkeler için birçok muafiyetler ve geçiş dönemleri gibi günümüzde halen uygulanmaya devam edilen istisnai düzenlemeler de öngörülmüştür.

Bundan başka daha sonraki yıllarda kabul edilen Direktiflerle, Topluluk üyesi bir ülkenin vatandaş olmayan vergiye tabi kişilere KDV'nin geri ödenmesi hususundaki kurallar ile, hareket edebilir hassas mülkiyetin kiralanması, nihai ve geçici ithalat gibi konulardaki düzenlemelerin harmonize edilmesi kararlaştırılmıştır.

b) Tüketim Vergileri

Tüketim vergileri alkollü içkiler, işlenmiş tütün ve yakıtlar gibi belirli ürünlere uygulanmaktadır. Topluluklar Komisyonu'nun birçok önerisine rağmen günümüze kadar kabul edilen tek ortak düzenleme, sigaralardan alınan tüketim vergisinin esasları ile ilgilidir. Henüz sigara üzerinde ahenkleştirme sağlanamamıştır. Bu arada, Komisyon'un şikâyetleri üzerine Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın, bazı üye ülkelerin diğer üye ülkelerin malları aleyhine yerli içki

üretimini korudukları mali tedbirlerden vazgeçmelerini sağlayan kararları bu alanda olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir.

2) İç Pazarın Gerçekleştirilmesi Çerçevesinde Dolaylı Vergileme Alanında Yakınlaştırma

Daha önce belirtildiği gibi, mal ve hizmetlerin Toplulukta serbestçe dolaşabilmesi için fiziki ve teknik engeller gibi mali engellerin oluşturulduğu sınırların da kaldırılması gerekmektedir. KDV ve tüketim vergileri gibi dolaylı vergiler mal ve hizmetlerin fiyatlarına dahil oldukları için farklı vergileme düzeylerinde farklı fiyat düzeyleri oluşmaktadır. Vergi oranları arasındaki fark büyüdükçe fiyat düzeyleri arasındaki fark da büyümektedir. Bu durumda mali sınırların kaldırılması ticaretin sapsızına ve rekabetin olumsuz bir şekilde etkilenmesine yol açar. «Tablo I» Ocak 1986 itibarıyla üye ülkelerde KDV oranlarını göstermektedir.

Mali sınırların kaldırılmasında bütün üye ülkelerin aynı oranlara sahip olması gerekmez. ABD'de eyaletler arasında % 5'i geçmeyen farklılıklarda olduğu gibi, Toplulukta da üye ülkeler arasındaki KDV oranları farklılığı % 5'i geçmeyecek şekilde olabilir. Çünkü uygunluk, kalite, servis alışkanlıkları (vb.) gibi faktörler de tüketici için büyük önem arzettiğinden, % 5'e kadar olan vergi farkları rekabeti olumsuz yönde etkilemez.

Üye ülkelerde uygulanan standart KDV oranlarına bakıldığında, genelde % 14 ila % 19 arasında bir yoğunlaşma bulunmaktadır. Ancak özellikle Danimarka (% 22) ve İrlanda'da (% 25) KDV oranının çok yüksekliği ahenkleştirme bakımından önemli bir

problem teşkil etmektedir. Ayrıca üye ülkeler arasında KDV'nin aynı ürünlerde farklı oranlarda uygulanması gibi çok önemli bir problem daha vardır. Örneğin İngiltere'de gıda maddeleri KDV'ye tabi değildir.

Benzer bir durum tüketim vergilerinde de ortaya çıkmaktadır. Örnekler yoluyla açıklanacak olursa, 1 litre şaraptan İrlanda'da 2,7 ECU tutarında tüketim vergisi alınırken; Almanya, Yunanistan ve İrlanda'da bu ürün tüketim vergisinden muafdir. 75 santilitrelik bir alkollü içki Danimarka'da 9.6 ECU tutarında bir tüketim vergisine tabidir. «Tablo II» de görüldüğü gibi, 1 paket sigaradan (20 adet) Danimarka'da 1,96 ECU, Yunanistan'da ise 0,28 ECU'luk vergi alınmaktadır. Bunun yanında petrol ürünleri, tuz, kibrit, kahve, çay vs. gibi ürünlere uygulanan tüketim vergileri

oranları arasında önemli farklılıklar vardır (12).

Diğer taraftan KDV ve tüketim vergileri gibi dolaylı vergilerin üye ülkeler açısından önemli bir gelir kaynağı olmaları gerçeği de, mali sınırlardaki kontrollerin bir diğer önemli nedenidir (13). Mali sınırların kaldırılması dolaylı vergileme politikalarında karışıklığa yol açabilecektir. Dolaylı vergilerin GSYİH içindeki payları «Tablo III»de gösterilmiştir.

«Tablo III»den görüldüğü gibi, dolaylı vergilemenin GSYİH içindeki payının en yüksek olduğu ülkeler olan Danimarka (% 15,71) ile İrlanda'nın (% 17,13) durumları yine çok önemli bir problem olma niteliğindedir.

Mali sınırların varlığını gerektiren temel neden, KDV'nin yolcu beraberiindeki eşyalar, kullanılmış eşyalar ve

TABLO I

Üye Ülkelerde KDV Oranları - %
(1 Ocak 1987 İtibariyle Durum)

Üye Ülkeler	Düşük	Standart	Yüksek
Belçika	6 ve 17	19	25 ve 33
Danimarka	—	22	—
Almanya	7	14	—
İspanya	6	12	33
Fransa	5,5 ve 7	18,6	33,3
İrlanda	0 ve 10	25	—
İtalya	2 ve 9	18	38
Lüksemburg	3 ve 6	12	—
Hollanda	5	19	—
Portekiz	8	16	30
İngiltere	0	15	—
Yunanistan	6	18	36

Not : Düşük oran : Temel Tüketim maddeleri ile sosyal ve kültürel amaçlı bazı mal ve hizmetler için uygulanan indirimli oran.

Yüksek oran : Lüks tüketim maddelerine uygulanan arttırılmış oran.

Kaynak : EUROPE - AGENCE Internationale D' Information Pour la Press,
9 January 1987, No. 4463, P. 8.

hizmetlere bağlı araçlar dışındaki ürünlerde ithalatçı ülkeye girerken gümrükte tahsil edilmesi ilkesinin (destination principle) uygulanmasıdır. Halbuki KDV'nin menşe ülkede tahsil edilmesi (origin principle) ve sonradan sözkonusu verginin menşe ülkeden ithalatçı ülkeye transfer edilmesi durumunda mali sınırlara gerek kalmayacaktır (14).

Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun dolaylı vergilemede yakınlık sağlanması konusunda strateji çerçevesinde Topluluklar Konseyi'ne kabul edilmesi için gönderdiği öneriler paketi özetle şöyledir:

a) KDV: Her şeyden önce KDV'nin ortak bir temele kavuşturulması gerekmektedir. Bazı üye ülkelere bu konuda daha önce tanınan muafiyetlerden kaçınılması gerektiği (özellik-

le İngiltere ve İrlanda'da gıda maddelerinden KDV alınmaması çözülmesi gereken önemli bir mesele durumdadır) görüşünde olan Komisyon bu amaçla ikinci-el mallar, sanat eserleri, otobüsle ulaşım, çiftçiler ile küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için tek oran uygulaması gibi hususlarda Konsey'e öneriler sunmuştur.

KDV oranlarının yakınlaştırılması konusunda üye ülkeler arasındaki KDV oranları farklılıklarının daha da artmasını önlemek isteyen Komisyon, Konsey'e ilk etapta üye ülkelerdeki KDV oranları ile bu oranların Topluluk ortalamasıyla arasındaki farkın değiştirilmesinin durdurulması (standstill), buna ilaveten yakınlaşmayı sağlayacak yönde yapılacak değişikliklere izin verilmesi hususunda bir Yönerge'yi kabul etmesini önermiştir.

TABLO II

Üye Ülkelerde Tüketim Vergilerinin ECU Cinsinden Miktarları
(Mart 1985 İtibariyle)*

Üye Ülkeler	20 Sigara	1 Litre Bira	1 Litre Şarap	% 40'lık 0,75 Litre Alkollü İçki	1 Litre Benzin
Belçika	0,73	0,13	0,33	3,78	0,25
Danimarka	1,96	0,65	1,35	9,58 (1)	0,28
Almanya	1,02	0,07	0,00	3,43	0,23
Fransa	0,31	0,03	0,03	3,37	0,36
Yunanistan	0,28	0,22	0,00	0,16	0,29
İrlanda	1,14	1,14	2,74	7,84	0,36
İtalya	0,57	0,18	0,00	0,75	0,49
Lüksemburg	0,54	0,06	0,13	2,54	0,20
Hollanda	0,74	0,23	0,33	3,79	0,28
İngiltere	1,25	0,70	1,60	7,70	0,29

Not: (1) Tahmini rakam.

* İspanya ve Portekiz 1 Ocak 1986'da Topluluğa katıldıkları için bu tabloya dahil edilmemişlerdir.

Kaynak: Commission of the European Communities «Completing the Internal Market White Paper from the Commission to the European Council», Document June 1985.

İkinci aşamada Konsey'den KDV için temel oranlar ile üye ülkelerin bu oranlardan sapabilecekleri oran sınırlarını belirlemesi (Komisyon'a göre % 14 ila % 19 arasındaki % 5'lik bir marjın içinde üye ülkelere fiili KDV oranlarını \pm % 2,5'lik marjlara göre hesaplamaları en uygun yöntemdir) ve oranları 1992'ye kadar aşamalı olarak yakınlaştırma prosedürünü tespit etmesi istenmektedir.

Bundan başka, Komisyon Konsey'e her tür mal satışının satıcının elinde (ya da ülkesinde) vergilendirileceği, ithalatçı ülkenin bunu hesaptan düşebileceği ve bu çerçevede KDV'nin ithalatçı ülkeye transferini sağlamak amacıyla kompüterize olmuş bir «Topluluk Takas Odası Sis-

temi»nin kurulmasından oluşan teknik bir mekanizmanın uygulanmasını önermiştir ⁽¹⁵⁾.

b) **Tüketim Vergileri:** Topluluklar Komisyonu alkollü içkiler, tütün ürünleri ve madeni yağ ürünlerinden alınan tüketim vergilerinin yapısı ile ilgili önerilerde bulunmuş ve üye ülkelerden diğer ürünler üzerine yeni tüketim vergileri konulmamasını ve mevcut vergilerin de yükseltilmemesini istemiştir. Bunun yanında tıpkı KDV için olduğu gibi Konsey'in, alkollü içkiler, tütün ürünleri ve madeni yağ ürünlerine uygulanmak üzere ortak vergi marjları ile bu marjlardan sapma sınırlarını belirlemesi, yalnızca vergilerin 1992 yılına kadar yakınlaştırılmasını sağlayacak değişikliklerle

TABLO III
Dolaylı Vergilerin GSYİH İçindeki Payı (%)
(1982 Yılı İtibarıyla)

Üye Ülkeler	Tüketim Vergileri			KDV ve Tüketim Vergileri
	KDV	Toplam	En önemli 5'1*	
Belçika	7,67	2,39	2,29	10,06
Danimarka	9,84	5,87	3,27	15,71
Almanya	6,34	2,70	2,58	9,04
Fransa	9,19	2,22	2,12	11,41
İrlanda	8,22	8,91	7,63	17,13
İtalya	5,48	2,84	2,72	8,32
Lüksemburg	6,04	4,24	3,75	10,28
Hollanda	6,83	2,36	1,92	9,19
İngiltere	5,22	4,58	4,35	9,79
Ağırlıklı Topluluk Ortalaması**	7,05	3,63	3,37	10,68

(*) Tütün ürünleri, bira, şarap, alkollü içkiler (spirits=likör vs.) madeni petrol ürünleri.

(**) İstatistik verilerin bulunamadığı Yunanistan hariç.

Kaynak : Commission of the European Communities «Completing the Internal Market - White Paper from the Commission to the European Council» + Document, June 1985.

re izin vermesi ve bu dönemde sınır kontrollerine yol açan diğer bütün tüketim vergilerinin kaldırılması önerilmiştir.

Komasyon'un bir diğer önerisi de tüketim vergilerine konu olan ürünlerin ülkeler arasındaki ticaretinde önemli bir rol oynayan antrepolar ile ilgilidir. Antrepoda teslim şekline göre yapılan bir ithalatta mallar antrepodan tüketime sunulmak amacıyla çekildiği zaman tüketim vergileri tahsil edilmektedir. Komasyon, tüketim vergilerinin malların mahreç ülkedeki antrepodan çıkarıldığı zaman ödenmesi yoluyla sınır kontrollerine olan ihtiyacın ortadan kaldırılmasını, bu amaçla antrepoların birbirleriyle bağlantılı olmasını sağlayacak bir sistemin geliştirilmesini önermiştir. Ancak bunun yanında üye ülkelerdeki tüketim vergilerinin de mutlaka yakınlaştırılması gerekmektedir.

c) Yolcu Beraberindeki Eşyalar:

Bundan başka, Topluluk içi seyahati kolaylaştırmak amacıyla yolcuların beraberlerinde gümrük vergisiz olarak götürebilecekleri çok az miktardaki alkollü içki, sigaralar ve eşyaların toplam değerinin 280 ECU'dan 400 ECU'ya çıkarılması da öngörülmüştür.

3 — İç Pazar Çerçevesinde Dolaşmaz Vergiler Alanındaki Çalışmalar

İç pazarın tam anlamıyla gerçekleştirilmesi, gelir vergisi ve sermaye portföy yatırımlarının vergilendirilmesi alanlarında da belirli bazı tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Bunun yanında vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmayı önlemek amacıyla üye ülkeler arasındaki işbirliğinin de

arttırılması gerekmektedir. Bu alandaki girişimler kısaca aşağıda belirtilmiştir :

a) **Gelir Vergisi** : Kişisel gelir vergisinin üye ülkelerin ekonomik politikaları için milli bir araç olduğu görüşünde olan Komasyon, bu alanda yalnızca oturduğu üye ülke yerine diğer bir üye ülkede çalışan kişileri etkileyen vergi ayırmacılığını kaldırmak konusunda Konsey'e 1979 yılında bir öneri sunmuştur. Konsey bu öneriyi o zamandan bu yana kabul etmemiştir.

b) **Sermaye Portföy Yatırımlarının Vergilendirilmesi ve Kurumlar Vergisi** : Sermaye portföy yatırımlarına uygulanan vergilerin ahenkleştirilmesi konusunda halen Toplulukta kabul edilmiş üç Yönerge bulunmakla beraber, Toplulukta geniş bir iç piyasanın sağlanmasının sermayenin de serbest dolaşımını gerektirmesi,

ES Yayınları sunar :

Prof. Dr. Unal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

Bilim ve İş çevrelerinin beklediği yapıt.
Fiyatı (KDV'li): 1000.- TL

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar AS

Bahadırak, Suterazlı Sokak No. 6/2
Sultanahmet-İstanbul

Telefon: 526 34 11

Not : Ödemeli postalamla yapılır. PTT ile yollanmasını isteyenlerin, kitap bedeline 400.- TL taahhütlü pul tutarını ekleyerek önceden bavale çıkarmaları gerekmektedir.

böylece üye ülkelerde işletmelere farklı vergi oranları uygulanmasının sinai üretim, işbirliği ve rekabet şartlarını olumsuz bir şekilde etkilemesinin önlenmesi bu vergi oranlarının yakınlaştırılmasını gerektirmektedir. Komisyon bu amaçla Konsey'e çeşitli önerilerde bulunmuştur⁽¹⁶⁾. Bundan başka, Komisyon yeniliğe yönelik ve öz kaynağa dayanan yatırımları teşvik edecek mali tedbirler üzerinde çalışmalar yapmaktadır.

Son olarak, Topluluk üyesi ülkeler, dolaysız vergileme ile KDV alanlarında vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığını önlemek amacıyla vergi yetkilileri arasında karşılıklı işbirliğini organize eden iki Yönergeyi 1977 ve 1979 yıllarında kabul etmişlerdir.

SONUÇ

Roma Antlaşması'nda öngörülen ve Toplulukta gerçek bir ortak pazarın kurulmasının temel taşı olarak kabul edilen mali ahenkleştirme konusunda 1985 yılına kadar sağlanan gelişmeler oldukça sınırlı olmuştur.

1970 yılından itibaren satış vergilerinin kaldırılarak Toplulukta KDV'nin uygulanmaya başlanması ve 1979 yılından itibaren üye ülkelerde toplanan KDV'nin nosyonel bir oran üzerinden (1986'ya kadar % 1, Ocak 1986'dan itibaren % 1,4) Topluluk bütçesine devredilerek Topluluk politikalarının uygulanmasını sağlayan önemli bir gelir kaynağı olması önemli gelişmeler olarak kabul edilebilir. Ancak üye ülkelerde KDV'nin uygulan-

dığı ürünler ve oranlar bakımından bazı çok önemli farklılıklar olduğu gerçeği unutulmamalıdır. KDV ve tüketim vergileri gibi dolaylı vergileme alanlarında uygulanan büyük ölçüde milli karakterli düzenlemeler, iç pazarın gerçekleştirilmesinde fiziki ve teknik engellerden çok daha önemli olan mali engellerin ve sınırların ortadan kaldırılmasını güçleştirmektedir.

Topluluklar Konseyi'nin Haziran 1985'de Milano'da iç pazarın 1992 yılına kadar gerçekleştirilmesi hususunda Komisyon'un hazırladığı «Beyaz Raporu» kabul etmesinden bu yana iç pazarın gerçekleştirilmesi çerçevesinde birçok tedbirler kabul edilmiş bulunmaktadır. Çok önemli ekonomik ve sosyal etkileri olan mali engellerin kaldırılması konusunun 1992 tarihi yaklaştıkça gittikçe artan bir şekilde gündeme gelmesi tahmin edilebilir.

Toplulukta mali ahenkleştirmenin sağlanması hususunda ne ölçüde başarılı olunacağı, üye ülkelerin Topluluğu gerçek bir ekonomik ve parasal birliğe doğru götürme konusundaki siyasi istekleri tarafından belirlenecektir.

DİPNOTLARI

(1) Donald J. Puchala; «Worm Cans and Worth Taxes: Fiscal Harmonization and the European Policy Process», in H. Wallace, W. Wallace and C. Webb (Editors) «Policy-Making in the European Community», John Wiley and Sons Ltd, 1983, s. 238.

(2) Toplulukta geniş bir iç pazarın sağlanmasına yönelik tedbirler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Barbaros İnceci; «Avrupa Topluluklarında İç Pazar Oluşumunun Tamamlanması», İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No. 17, Ocak 1986.

◆ Bir tek kişiye yapılan haksızlık, bütün topluluğa yönelmiş bir tehdittir.

Mostesquieu

⁽²⁾ Münferit Avrupa Senedi'nin üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylanarak 1 Ocak 1987'de yürürlüğe girmesi planlanmıştır. Ancak yalnızca Yunan ve İrlanda parlamentolarının bu senedi onaylama prosedürlerindeki gecikmeler nedeniyle Münferit Avrupa Senedi birkaç haftalık gecikmeyle yürürlüğe girebilecektir.

⁽⁴⁾ Alan R. Prest; «Fiscal Policy» Part Three, in Peter Coffey (Editor) «Main Economic Policy Areas of the EEC», Martinus Nijhoff, The Hague, 1983, S. 61.

⁽⁵⁾ Age, s. 61.

⁽⁶⁾ Age, s. 61.

⁽⁷⁾ Prof. Alan R. Prest and Walter Hahn; «Fiscal Policy in the EC», Paper presented to the Seminar on «Latin America - EEC relationships in the 80's: Problems and Perspectives» in Bogotá, Colombia, in July 1984, s. 7.

⁽⁸⁾ European File; «the Approximation of European Tax Systems», Publication of the Commission of the European Communities, No. 9/86, May 1986, s. 4.

⁽⁹⁾ Katma Değer Vergisi'nin kararlaştırılması ile ilgili gelişmeler ve bu hususta üye ülkelerin görüşleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Donald J. Puchala, age.

⁽¹⁰⁾ Council of the European Economic Community: First Directive, «For the Harmonization Among States of Turnover Tax Legislation» and Second Directive «On the Form and Methods of Application of the Common System of Taxation of Value - Added», Journal Officiel, No. 71, 14 April 1967.

⁽¹¹⁾ Directive 77388/EEC, Official Journal No. L 145, 13 June 1977.

⁽¹²⁾ European File; age, s. 6.

⁽¹³⁾ Barbaros İnceci; age, s. 69.

⁽¹⁴⁾ Prof. Alan R. Prest and Walter Hahn age, s. 10.

⁽¹⁵⁾ Barbaros İnceci; age, s. 71.

⁽¹⁶⁾ Sözkonusu öneriler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: European File; age, 10.

Prof. Dr.

ZEYYAT HATİBOĞLU

Temel Araştırma A.Ş. Yayınları
İşletme Yönetimi
İhtisas Dizisi

Basılmış Olan Eserler :

- 1 - İşletmelerde Stratejik Yönetim (Lüks Baskı : 2000.- TL; Normal Baskı : 1500.- TL).
- 2 - Yönetim Muhasebesi ve Muhasebe Belgeleri Analizi (Lüks Baskı : 3250.- TL; Normal Baskı : 2500.- TL).
- 3 - İşletme Finansı (Lüks Baskı : 3500.- TL; Normal Baskı : 2750.- TL).
- 4 - Türkiye İktisadına Güncel Bir Yaklaşım (Lüks Baskı : 1800.- TL; Normal Baskı : 1300.- TL).
- 5 - Pazarlama Yönetimi ve Stratejisi (Lüks Baskı : 3250.- TL; Normal Baskı : 2500.- TL).
- 6 - İşletmelerde Yönetim, Organizasyon ve Personel Davranışı (Lüks Baskı : 3500.- TL; Normal Baskı : 2750.- TL).
- 7 - İktisat Bilimine Giriş ve Mikroiktisat (Lüks Baskı : 4000.- TL; Normal Baskı : 3000.- TL).
- 8 - Makroiktisat, Dış Ticaret ve Gelişme (Lüks Baskı : 4250.- TL; Normal Baskı : 3250.- TL).
- 9 - Maliyet ve Yönetim Muhasebesi (Lüks Baskı : 4000.- TL; Normal Baskı : 3000.- TL).

İsteme Adresi :

STFA Grup Merkezi
Altunizade, Tophanelioğlu Cad. No. 19
Çamlıca - Üsküdar - İstanbul
Telefon : 339 43 00'dan 375

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
DOÇ. DR. GÜLSEREN İZMİR

Wall Street'e Göre : AMERİKAN ŞİRKETLERİ KÂRLI MI? (*)

1 1984'ün ortalarından beri Standard & Poor 500 endeksi % 70 artarken, endeksin kapsamındaki 500 şirketin ilan ettikleri kârlar 1985 ve 1986'da düşerek, durgunluğun hâkim olduğu 1980-1981 yılları seviyesine inmiştir. Dow Jones endeksindeki 30 şirketten 14'ü 1985'de kârlarında düşme göstermişlerdir. 1986'da ise 8 şirketin kârlarında azalma beyan etmesi beklenmektedir.

1985'de dünyanın en kârlı şirketi olan IBM'in net kârı 1986'da % 27 azalarak 4.8 milyar dolara inmiştir. 1986'da Exxon % 10'luk bir artışla 5.4 milyar dolarlık bir kâr göstererek en kârlı şirket unvanını almışsa da, kârı 1984'deki düzeyinin altındadır. Amerika'nın en kârlı üçüncü şirketi olan General Motors'un kârı ise 1986'nın ilk dokuz ayı itibarıyla % 16 azalmıştır.

Beyan edilen kârlara bakılırsa, borsada fiyatların suni olarak arttığı sonucuna varılacaktır. Oysa, şirketlerin kâr beyanlarını olduğu gibi almak çok yanıltıcıdır. Bu hususta esas kullanılabilir göstergeler milli gelir hesaplarında yer alan «ayarılanmış kârlar»dır. Bu göstergelere göre, borsanın hareketlenmeye başladığı 1982 yılından beri kârlar artmaktadır. Son dört yılda toplam artışlar % 130 düzeyinde iken, ilan edilen kârlarda bu oran % 20'de kalmıştır. Hisse başına kazanç ele alınırsa, artış çok daha yüksektir; zira bu dönemde hisse senedi miktarı % 10 azalmıştır. Kısaca, genel kanının aksine, borsadaki gelişmeler şirketlerin kârlılığıyla uyumludur.

Şirketlerin gerçek kârlılığıyla ilan ettikleri kâr arasındaki farklılık dört şekilde oluşmaktadır :

- Son yıllarda pek çok şirket, önceki dönemlerde yapmış oldukları bazı yatırımları zarar kaydetmişlerdir. Bu, yalnızca önceki dönemlerde kârın gerçek

(*) The Economist, 31 Ocak - 6 Şubat 1987.

değerinin üzerinde gösterilmiş olduğunun kabul edilmesidir. Şirketin gerçek kârlılığını ise etkilememektedir.

- Kâr rakamlarındaki kargaşa büyük ölçüde de enflasyondan kaynaklanmaktadır. Yüksek enflasyon dönemlerinde, stokların değerinin artması kârları şişirirken, son yıllarda mal fiyatlarındaki düşüşler şirketlerin stoklarının değer kaybına yol açmıştır. Yine, gerçek kârlılığı kestirebilmek için kâğıt üstünde geçerli olan bu kâr ve zararları ayıklamak gereklidir.
- Amortisman rakamları da enflasyondan çok etkilenmektedir. Defter değerleri üzerinden hesaplanan amortisman rakamları yüksek enflasyon dönemlerinde kârı şişirmektedir. Son yıllarda A.B.D.'de enflasyonun düşmesi bu etkiyi ortadan kaldırmış, böylece ilan edilen kârlardaki artışlar gerçek artışların altında kalmıştır.
- İlan edilen kâr ile şirketin ödediği vergi paralel gitmemektedir. Şirketler ortakları için ayrı, vergi için ayrı hesap tutmaktadırlar. Vergi için hızlandırılmış amortisman kullandıklarından, daha düşük kâr ve dolayısıyla daha düşük vergi söz konusudur. Halbuki ortaklara sunulan bilançolarda gösterilen ödenmesi gerekli vergi miktarı çok daha yüksektir. Bu miktar ile gerçekte ödenen vergi arasındaki fark, «vergi karşılıkları» olarak adlandırılmaktadır.

Son Amerikan vergi reformlarının, önümüzdeki bir-iki yıl içinde, ilan edilen kârlarla ayarlanmış kârlar üzerindeki etkileri zıt yönde olacaktır. Gerçekte ödenen vergiye göre hesaplanan ayarlanmış kârlar düşecektir. Zira daha düşük vergi oranlarının sağlayacağı avantaj, çeşitli kaçamak yollarının tıkanmış olmasının getirdiği dezavantajların altında kalacak ve gerçekte ödenen vergiler artacaktır. Önümüzdeki beş yıllık dönemde şirketlerin vergi ödemeleri yılda 25 milyar dolar (% 25) civarında bir artış gösterebilecektir. İlan edilen kârlar ise yükselcektir; zira büyük meblağlara ulaşmış olan vergi karşılıkları düşük vergi oranlarına tabi olacaktır. Bu ise kaçamak yollarının kapanmasından doğan vergi artışlarını fazlasıyla karşılayacaktır. Bu durumda 1987 ve 1988'de Amerikan şirketlerinin ilan edeceği kârlar, şirketlerin durumunun olduğundan parlak gözükmesine yol açacaktır.

Sayın Okurumuz,

1987 yılı abonenizi yenilediniz mi?

Bekliyoruz...

Konut Edindirme Yardımı

YÜKSEL ÇETİNER

MEMUR ve işçi olarak çalışanlar ile bunların emeklilerine konut edindirme yardımı yapılması amacıyla hazırlanan kanun, 11.11.1986'da kabul edilmiştir. Aşağıda, kısaca, «Konut Yardımı Kanunu (KYK)» olarak anacağımız 3320 sayılı bu önemli Yasa, 22.11.1986 tarihli Resmi Gazete'de, 1.1.1987'de yürürlüğe girmek üzere yayımlanmıştır.

Konuya ilişkin «Uygulama Yönetmeliği» de 17.1.1987 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış bulunmaktadır. Kararname'nin yürütme yetkisi Bakanlar Kurulu'na, Tebliğ'in uygulama yetkisi ise Başbakanlık'a aittir. Yönetmelikteki açıklamalar Kanun'a ilişkin bazı tereddütlere ışık tutmakla birlikte, bize göre halen bir hayli soru cevap, pek çok sorun da çözüm beklemektedir.

Bu satırların amacı; Kanun'u, gerekliliği, hedefi, muhtevası açısından irdelemek değil; konuya daha çok işçi kavramı açısından bakarak, bazı acil sorunları ortaya koymak ve bunlara ilişkin düşüncelerimizi belirtmektir.

1 — Talepsiz Yararlanacak İşçiler

Bu Kanun anılan kişilere konut edindirmek üzere yardım yapılmasını

amaçlamakta; yapılacak yardımı işverenin ödemesini esas almış bulunmaktadır. Ancak, 10 veya daha fazla işçiyi bir «işyeri»nde çalıştıran işverenler zorunlu olarak yardım ödemek durumundadırlar. İşyerinde çalıştırdığı işçi sayısı 10'dan az olan işverenler «Konut Edindirme Yardımı»nı (KEY) isterlerse ödeyeceklerdir. Bunun diğer açıdan yani işçi yönünden anlamı, 10 veya daha fazla işçi çalışan işyerlerinde görev yapma gereğidir.

2 — Yardım Kavramı

Kanun'da KEY; işverence tahakkuk, ödenen tutarın aracı kuruma aktarılması ve hatta görevlendirilecek kuruluşca işçi veya memur nam ve hesabına ödeme yapılması aşamalarında, özellikleri belirlenmeden, aynı isimle anılmıştır. Bu durum, yasanın anlaşılmasında ve yorumlanmasında, bazı ek tereddütler yaratmaktadır.

3 — İşyeri Kavramının İçeriği

KYK'nun KEY'ından faydalandırılacak kişileri belirleyen birinci maddesinde (md. 1/b); 10 veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde çalışan işçilere KEY'nin zorunlu olarak yapı-

lacağı; on işçiden daha az işçi çalıştıran işverenlerin işyerlerinde çalıştırdıkları işçilere ise KEY'nin ihtiyari olarak gerçekleştirilebileceği hükmü bulunmaktadır.

Metinde yer alan «... işçi çalıştıran işyerlerinde çalışan işçilere...» ve «... işçi çalıştıran işverenlerden ise isteyenler, işçilerini...» ifadeleri biraz dikkatlice «kavram» ve «anlam» açısından incelendiğinde; önemi büyük boyutlu karışıklık ve pek doğal olarak bunu sonucunda tereddüt ve sorun doğmaktadır.

Karışıklığın özünde «işveren» ve «işyeri» kavramının birbiri yerine kullanılmış olduğu izleniminin verilmesi yatmaktadır. Bilindiği üzere, bir işverenin pek çok işyeri olabileceği gibi; sermaye sahipliği aynı kişilere, değişmeyen oranlarda dağıtılmış tüzel kişiler açısından da «aynı işveren» kavramının içeriği bakımından hukuksal çerçeve, netliğe kavuşmuş görünmemektedir.

«İşyeri» kavramı dahi, İş Kanunu uygulamasında, aynı işin bir ya da birden çok «işyerinde» görüldüğünün kabulüne aynı anda imkân vermekte ya da aksine mani olamamaktadır.

Kombine imalâtın yapıldığı bir tesiste; örneğin çırcırama, yağ taşırsi, iplik imali, dokuma, boyama sair apre işleri, konfeksiyon imali ve satış yapıldığı ve bunların aynı kişiye (özel veya tüzel) ait olduğu varsayılırsa; yasal olarak 1 mi yoksa 8 mi işyeri bulunduğunu kesin çizgilerle tespit edebilmek, en azından İş Kanunu uygulaması açısından kolay görülmemektedir.

İşyeri, işveren kavramlarının belirlendiği İş Kanunu'muzda işyeri; «işin yapıldığı yer (md. 1. f. 1); işveren ise «işçiyi çalıştıran kimse» olarak

tanımlanmıştır. «İşin yapıldığı yer» kavramı ise sınırları açık, seçik değişmez bir şekilde belirlenebilen bir içeriğe sahip değildir. Yukarıdaki örnek entegre tesis için ortaya konulduğu gibi...

Bir enerji nakil hattı (ENH), bir demir veya karayolu, sulama kanalı, petrol veya gaz boru hattı gibi; pek çok il, ilçe, belediye sınırlarını; bazen müteaddit defalar keserek uzayan bir tesis yapımının; çeşitli alternatiflere göre, nerede ve kaç adet işyeri oluşturduğunu değişmez bir şekilde belirlemek hayli zor görülmektedir.

Sade ve somut bir örnek vermek istenir ise; bir müteahhit işverenin bir işte çalıştırdığı 500 işçisinin Bölge Çalışma Müdürlüklerinde 60 ayrı numarada kayıtlı olması halinde, KEY'ından hiçbir işçi yararlanmayabilir; 40 değişik numarada tescilli ise hepsi yararlanabilir. Tabii işyerlerinde eşit sayıda işçi çalıştığı varsayıldığında... Kaldı ki; İş Kanunu yanında, SSK, SIK, TISGLK gibi çeşitli yasalarda, anılan kavramlar için de-ğişebilen tanımlar verilmektedir.

Diğer yandan, bir müteahhidin birkaç taşeronunun, müteahhit adına verilmiş işyeri numarasını belirlediği tek işyeri hesabına işçilik ödediği ve bu alt yüklenicilerin 10'un altında veya üstünde işçi istihdam edebileceği düşünülür ise; Yönetmelik hükümlerinin de işveren, işyeri sorununu yeterince aydınlatmadığı anlaşılır.

4 — İşçi Kavramı

Yönetmelikte, işçi; «10 veya 10'dan fazla işçi çalıştıran işyerlerinde bir hizmet akdine istinaden sürekli olarak çalışan kişilerdir» ifadesiyle belirlenmiştir. Tanımda işçi sayısı, hizmet akdi ve süreklilik unsurlarına

ağırlık verilmektedir. Ancak «işçi» ve «işveren» tanımları muhtevası birbirine bağlanmadığı gibi, diğer iki unsur da yoruma çok açık kavramlardır.

Hizmet akdinin şekli belirtilmemiştir. Sözlü de olabilir ise, akde değinilmesi gereği izaha muhtaçtır. Devamlılık, İş Kanunu hükümleri ile uyumlu ele alınmamış görünmemektedir.

Bütün bunların dışında işyeri konusunda (tarım, sanayi, hizmet ve madencilik) sektörler arası bir ayırım görülmemektedir. Yine devamlılık ve işyeri bakımlarından; eğitim, staj, kurs gibi çalışma şekilleri; ceza ve infazevi gibi kuruluşların işyerlerinde çalışanların durumları; karanlıkta kalmaktadır.

5 — Çalışma Süresi

Yönetmelikte ay içi eksik çalışma konusundaki yasal boşluk doldurulmak istenilmiştir (md. 13). Buna göre ay içinde işe giren, izleyen ayın başından itibaren yardıma müstehak olacak; işten ayrılanlar için ise tam ödeme yapılacaktır.

Kanımızca, bu konuda 1/30 ölçüsünü esas alan «kist-el-yevm» kuralının uygulanmamış bulunması hatalıdır. Zira bugünkü sistemde, örneğin 1 Ocak'da işe giren işçi için yardım Şubat ayında başlayacak, aynı gün ayrılan ise 1 gün için Ocak ayında da tam yardıma müstehak olacaktır. Bu durumun işçi giriş ve çıkışlarını etkilemesi (en azından resmî yönüyle) sürpriz bir uygulama olmayacaktır.

6 — KEY Ödeme Tutarları Değişimi

KYK'nda, KEY'nin 6'şar aylık dönemler itibariyle işverence, değişen tutarlarda yapılması öngörülmüştür. Tutarların değiştiği bu dönemlerin,

işverenlerce, eski ya da yeni işçilerin her biri açısından; 1.1.1987'den başlayarak, gerçekleşen çalışma süreleri itibariyle saptanacağı düşünülmektedir.

Ödenecek yardım miktarı değişikliğinin genel tarihler itibariyle değil, fakat ferdi ödeme süre toplamalarına dayanılarak gerçekleştirilmesi ve bunun, işverenin ayrılan işçisine vereceği belgelere dayanılarak tespiti imkânı (md. 13) bazı sakıncalar getirecektir.

Kıdem tazminatı yönünden uzun süreli işçiyeye karşı olan buruk tutum, KEY tutarı yükselmesiyle desteklenmektedir. Yani, işveren, adına KEY ödenmemiş ya da az süreyle ödenmiş işçi istihdamına bir anlamda özendirilmektedir. Kaldı ki işçinin bilerek veya bilmeyerek adına prim ödenen devreyi belgelememesi ya da gizlemesi halinde, işveren, istemeyerek de olsa, gerektiğinden az tutarlı ödeme yapmak zorunda kalacaktır. Sorumluluk nasıl saptanacak, yaptırım ne ölçüde adil olacaktır?

İşçilerin adlarına KEY ödeme sürelerinin saptanıp belgelenmesi pek kolay olmayacaktır. Bu durum, aynı yöre işçilerinin; uzmanlıkları, alışkanlıkları veya gelenekleri gereği; yurdun dörtbir köşesinde, kesikli dönemler halinde çalışmakta oldukları gerçeği gözönünde tutulduğunda, daha iyi anlaşılacaktır.

Öte yandan, yardımın miktarının tespiti ve birleştirilmesi konusunda S.S.K.'na yüklenen görevin hızla ifası, büyük boyutlu tedbirler alınmasını gerektirecektir.

7 — KEY ve Gelir Vergisi ile Sosyal Sigorta

Yönetmelikte KEY'nin, yardımdan yararlanan işçi veya memur açısın-

dan Gelir Vergisi'ne tabi tutulmaya-
cağı (md. 33) ifade edilmiştir. Aynı
hükme uygun olarak KEY'nin sigorta
primi hesabı açısından, gerek işçi
gerek işveren yönünden matraha da-
hil edilmeyeceği kesinleşmiştir. An-
cak, iş gelirindeki zorunlu işçilik tu-
tarı araştırmasında, KEY'nin, tavan
üstü ödemelerle birlikte dikkate alın-
ması adil olacaktır.

8 — KEY ve Matrahtan İndirim

KYK'nun üçüncü maddesinin son
fıkrasında, işçiye yapılan yardımın,
ödeyenlerin (işverenin) Gelir veya
Kurumlar Vergisi matrahından indirileceği yazılıdır. Bu, Yönetmeliğin
33 üncü maddesinde de belirtilmek-
tedir.

Burada, «matrah» kavramının
«gider yazılma» deyimi yerine, yanlış-
lıkla kullanıldığını düşünmek zorun-
dayız. Eğer anlaşılması güç bir ne-
denle aksi söz konusu değilse; yani,
«matrahtan indirme» terimi özellikle
seçilmiş ise; çok gayri adil ve hukuk
ilkeleri açısından savunulması güç
bir durum ortaya çıkmış olacaktır.

Vergi Hukuku merceğinden ko-
nuya eğilinildiğinde görülecektir ki;
bir Gelir veya Kurumlar Vergisi mü-
kellefinin kâr'ı olduğu halde matrahi,
çeşitli muafiyet, istisna ve indirimler
nedeniyle, bulunmayabilir. Bu halde
KEY nasıl, ne zaman, nereden indi-
rilecektir? Ayrıca, zaman zaman bile
olsa zarar eden mükellef ödediği
KEY'larını ne yapacaktır?

Bütün bunlar bir yana, durumu
vurgulamak için bir abartma durumu
inceler, örneğin, 10 yıl sonunda bite-
cek birden fazla yıla sari inşaat işin-
den başka faaliyeti bulunmayan mü-
teahhidin, dokuz yıl boyunca matra-
hının olamayabileceğini düşünürsek,

«matrahtan indirme» deyiminin «gi-
der yazma» yerine yanlışlıkla kulla-
nıldığı sonucuna varmak kaçınılmaz
olacaktır.

9 — Ödeme Kavramı

Kanun'un beşinci maddesinin
«b» bendine göre; işçinin, görevlen-
dirilecek Kuruluş'tan KEY alabilme-
si, «adına ... para yatırılmış olması...»-
na bağlanmaktadır. Umudumuz ve
dileğimiz, bu deyimdar anlamda
yorumlanmayarak «fiilen ödenmiş ol-
ma» şeklinde değerlendirilmemesidir.
Aksi halde, bordrosuna KEY'nı koyup
işçisine imzalatın, ancak geç öde-
yen veya çeşitli biçimlerde hiç öden-
meyen işverenin tutumunun zararı iş-
çiye yüklenmiş olacaktır.

E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY

3182 Sayılı
Bankalar Kanunu Gereğince

**BANKALARCA
İÇ TİCARETİN VE SANAYİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

Bankalar, bankacıları ve iş çevrelerini
yakından ilgilendiren kaynak kitap
400 sayfa (büyük boy) - 1.650 — TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Büyükdere Mah. - Sütlüce Sokak No: 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 526 34 11

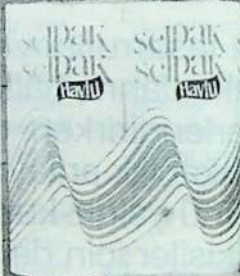
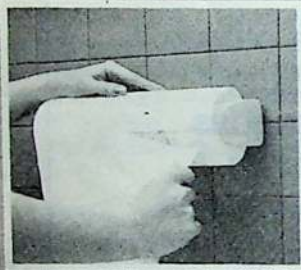
Not: Kitap almak isteyenler, bedelini,
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'nde 768
İs Bankası Turbe Şubesi'nde 1541,
Akbank Turbe Şubesi'nde 4512 no.lu hesaplarımızdan birine,
"kitap bedeli olduğunu belirterek" havale etmeli,
ad ve adreslerini tarafımıza bildirmelidir.
Ödemeli postalamayı önermemizdir.

Yepyeni Bir Hazine Bankacılığı Örneđi...

Halkın tasarruflarıyla oluşan
imkânlarını, halk için
deđerlendirirken, çağdaş
bankacılık anlayışıyla,
gücünü yalnız kuruluşlar
değil, kişiler için de seferber
eden Anadolu Bankası,
yepyeni bir hazine bankacılığı
örneđi veriyor...

Selpak Havlu'ya Uzanın!

Mutfağınızda çağdaş temizliği, çağdaş kolaylığı, benzersiz rahatlığı yaşayın...

Kahve mi taşı, uzanın Selpak Havlu'ya...

Mutfak seti üzerinde küçük bir kaza mı oldu, uzanın Selpak Havlu'ya...

Ellerinizi mi ıslandı, yağlandı, ıslak bez, kuru bez, havlu aramayın; uzanın Selpak Havlu'ya...

Tavadan yağ mı sıçradı, meyve suları mı döküldü, uzanın Selpak Havlu'ya...

...ve daha nice mutfak işinde çağdaş temizliğe, çağdaş kolaylığa,

Selpak Havlu'ya uzanın:

Bir çiçek bahçesinin keyfiyle desenlenmiş Selpak Havlu'nun üstünlüklerinden yararlanın. Mutfağınızda da en iyisini, en kalitelisini kullanın! Selpak kolaylığının, Selpak rahatlığının keyfini sürün.

Seçiminizi doğru yapın: Siz de, en yeni, en ileri teknolojiyle üretilmiş, elde dağılmayan, dayanıklı Selpak Mutfak Havlusu'nun benzersiz emiciliğini, temizliğini yaşayın. yumuşaklığı yaşayın!

selpak
selpak

**"SELPAK'LA YAŞAMAK...
DAHA YUMUSAK"**

Önlem mi, Kaza mı Maliyeti Artırır ?

ORHAN ELMACI

GİRİŞ

ÜLKEMİZDE güncel bir sorun olarak karşımızda duran iş kazaları ve bunların ekonomiye, işletmelere ve kişilere olan maliyetleri; gerek kamu, gerekse özel sektör tarafından önemle üzerinde durulması ve ivedi olarak çözülmesi gereken bir sorundur. Önce ülkemizde iş kazalarının dünya ortalamasının üstünde olmasının nedenleri belirlenmeli, daha sonra işletme bazında, makro ekonomik düzeyde ve teknik düzeyde alınabilecek önlemler her yönüyle araştırılıp uygulamaya konulmalıdır. Uygulamaya konulacak önlemlerin bir maliyeti olacaktır. Kısa dönemde belki alınan önlemlerin maliyeti, iş kazalarının maliyetinden yüksek olabilir. Ancak her halükârda uzun dönemde, iş kazalarına karşı alınan önlemlerin maliyeti, iş kazalarının maliyetinden düşük olacaktır. Kaldı ki, aksi olsa dahi, iş güvenliğinin temel amacı olan işgörenin güvenli ve sağlıklı çalışmasını sağlamak, yönetimin insancıl özelliğidir. Bu nedenle, iş güvenliği çalışmaları ve bunun işletmeler tarafından benimsenerek diğer tüm işletme faaliyetleriyle bütünleştirilmesi tartışılmaz bir husustur.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, iş güvenliği kavramı ve iş güvenliğine ilişkin uygulamalar kısaca açıklanmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye'deki iş kazalarının dünya ortalamasının üstünde olmasının nedenleri ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde, iş kazalarının maliyeti hem makro hem de mikro açıdan incelenmiştir. Sonuç'ta ise, işletme bazında, makro ekonomik ve teknik düzeyde alınabilecek önlemler belirtilmiştir.

I — İş Güvenliği Kavramı ve İş Güvenliğine İlişkin Uygulamalar

1 — İş Güvenliği Kavramı :

503 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 11. maddesinin «A» bendinde, iş kazası aşağıda yazılı hal ve durumlardan birinde meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan «bedence» veya «ruhca» arızaya uğratan «olay» olarak tanımlanmıştır :

- i) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada;
- ii) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş dolayısıyla;
- iii) Sigortalının, işveren tarafından görev ile başka bir yere gönderilmesi yüzünden asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda;
- iv) Emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda;
- v) Sigortalının işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri sırasında.

İş kazası esas itibariyle işle ilgili olarak meydana gelen olayı ifade etmekte ise de kanun koyucu sigortalıların lehine olmak üzere işle ilgili olmayan hal ve durumlarda meydana gelen bazı olayları da iş kazası kapsamına almıştır.

İş güvenliği tanımını, çalışma sırasında işgörenin sağlık ve varlığını iş ile ilgili tehlikelerden korumak için yapılan çalışmalar şeklinde verebiliriz. İş kazalarının oluşumunu iş güvenliği alanında öncü olarak kabul edilen W.H. Heinrich şu şekilde tanımlamıştır: «Yaralanma olayı birbirini izleyen bir faktör dizisinin tamamlanmasıyla oluşur ki, son faktör yaralanma olayının kendisidir. Yaralanmayı oluşturan kazaya da bir kişinin güvensiz davranışı ve/veya güvensiz bir koşul neden olmuştur.»

Heinrich bu tanımlamasını kenarları üzerine yan yana dizdiği, beş domino taşıyla açıklamıştır. Sırasıyla doğal ve sosyal yapı, kişisel kusurlar, güvensiz davranış ve koşullar, kaza, yaralanma olarak adlandırdığı bu taşların birincisini devirdiğinde; bu, diğer taşları da devirmektedir. Yani, ilk faktörün olumsuzluğu diğer faktörleri de etkilemekte, dizi kaza ve yaralama ile son bulmaktadır. Bu düşünce bugün de güvenlik çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. İlk taş devrildiğinde, onu izleyen diğer dört taş da devireceğinden, hareketi durdurmak için aradaki taşlardan birini kaldırmak gerekir. Kaza ve yaralanmanın meydana gelmemesi için «güvensiz davranış ve koşullar» diye adlandırılan üçüncü taşın aradan çıkarılması ise, en akılcı ve pratik yoldur.

Bu nedenle kaza araştırma ve incelemelerinde dikkatler kazanın ve dolayısıyla yaralanma ve hasarın olu-

şumuna neden olan güvensiz davranış ve koşullar üzerinde yoğunlaşır ve bunların tanımlanarak giderilmesine çalışılır. Aslında bir kazanın oluşumuna neden olan bu temel faktörün yanında diğer faktörlerin gözardı edilmemesi gerekir. İş kazasına ne-

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
- İktisatçılar
- Yöneticiler

ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören

- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

(KDV Dahil)

1986 yılı cildi	: 6.000.— TL
1985 yılı cildi	: 5.500.— TL
1984 yılı cildi	: 4.500.— TL
1983 yılı cildi	: 4.000.— TL
1982 yılı cildi	: 3.500.— TL
1981 yılı cildi	: 3.000.— TL
1980 ve öncesi	: 2.500.— TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 indirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 400.— TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

den olan tüm faktörlerin tesadüfi bileşimi kazayı oluşturur.

İş güvenliği işlevinin kapsamı işgörenleri işlerinde korumanın ötesindeki alanları da içine alır. Bu alanlar;

- i) İşgörenin iş başındaki güvenliği,
- ii) İşgörenin işi dışındaki güvenliği,
- iii) Üçüncü kişilerin güvenliği (sorumluluk),
- iv) İşletme araç ve taşıtlarının güvenliği,
- v) Mal ve hizmetlerin güvenliği;

gibi her biri farklı konuları kapsamaktadır. Tüm bu alanlarda olumlu sonuçların alınması da işletmelerin güvenlik konusuna ayrıntılı bir politika saptayarak yaklaşmalarını gerektirecektir.

2 — İş Güvenliğine İlişkin Uygulamalar :

İş güvenliği tanımını çalışma sırasında işgörenin sağlık ve varlığını iş ile ilgili tehlikelerden korumak için yapılan çalışmalar olarak tanımlamıştık. Bu kavram, sanayinin gelişmeye başladığı yıllarda çalışma koşullarının elverişsizliği sonucu, kamuoyunda bu koşullara karşı oluşan tepkilerin doğduğu baskılar sonucunda gelişmiştir. Sanayinin gelişim sürecinde üretim tekniklerini değiştiren ve kütle üretimine geçişi sağlayan buluşların özellikle ucuz ve bol işgücüne olan talebi artırması, bu kaynağın yoksul ve küçük çocuklardan sağlanmasına yol açmıştır. Örneğin, İngiltere'de çocuklar ve diğer işgörendenler günde 14 - 15 saat, sağlığına son derece zararlı koşullarda çalıştırılmışlardır. İlk karşı koymalar çalışma saatlerinin azaltılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik olmuştur. 1844 yılında İngiltere'de çıkarılan Fabrikalar Yasası, fabrikalar-

da etkin güvenlik önlemlerinin alınmasını ve iş kazalarının bildirilmesini zorunlu kılıyordu.

A.B.D.'de bu konuya ilişkin ilk gelişmeler, Massachusetts Eyaleti'nin fabrikalarda kazaların önlenmesine ilişkin yasasıyla başlamıştır. 1877'de kazaların bildirilmesini zorunlu kılan bir yasa çıkarılmıştır. Diğer eyaletler de zamanla benzer yasalar çıkartmışlardır. Daha sonra bu yasalar işgören lehine geliştirilerek 1885'ten itibaren işveren yükümlülüğü ve tazminat yasaları da diğer eyaletlerde çıkartılmaya başlanmıştır. 1970'de de tüm ülkeyi kapsayacak bir biçimde mesleki güvenlik ve sağlık yasası federal hükümetçe uygulamaya konulmuştur.

Ülkemizde de bugün iş güvenliği ve işçi sağlığını ilgilendiren yasa ve tüzükler gelişmiş ülkeler düzeyindedir. Ancak, bu alanda uygulamadaki başarı oranı gelişmiş ülkelere kıyasla çok düşüktür. Hatta ülkemize kıyasla ekonomik, sosyal, kültürel ve politik düzeyde geri sayabileceğimiz ülkelerin de altındadır. Bunun nedenlerini şu şekilde açıklayabiliriz :

- i) Ülkemizdeki çalışanların çoğunluğunun kırsal kesimden direkt endüstri işçiliğine geçmeleri nedeniyle iş ve iş güvenliği bilincinin henüz yeterli düzeyde gelişmemiş olması,
- ii) İşletmelerin nispeten küçüklüğü,
- iii) İş güvenliği alanında yetişmiş uzman personelin azlığı.

II — Türkiye'deki İş Kazalarının Dünya Ortalamasının Üstünde Olmasının Nedenleri

Endüstrileşmiş ülkelerdeki iş kazaları oranı yıllık % 3 - 4 düzeyinde iken ülkemizde son 12 yılın ortalaması

% 8'dir (1). «Grafik 1»de de görüldüğü üzere 1973-1983 yıllarına ilişkin iş kazası oranları sürekli azalmaktadır (2). Ancak, bu azalış kaza sayısındaki azalıştan veya iş güvenliğinin artmasından ziyade, sigortalı olarak çalışan işgören sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır (bkz.: «Tablo 1» ve «Tablo 2»).

Ülkemizdeki iş kazalarının dünya ortalamasının çok üstünde olmasının nedenlerini üç noktada toplayabiliriz. Bunlar sırasıyla önlem, denetim ve eğitimidir.

1 — **Önlem** : Ülkemizde işyerlerinin büyük çoğunluğunda insan sağlığı ve hayatını yakından ilgilendiren iş kazaları için yasal ve iş şartlarına uy-

gun iş güvenliği önlemlerinin çoğu ihmal edilmektedir. Büyük işyerlerinin bile bir çoğunda düzenli iş güvenliği prosedürleri uygulanmamaktadır. İş güvenliği için gerekli kadrolar oluşturulmamıştır. Küçük işyerlerinin büyük çoğunluğu insan hayatını bu kadar yakından ilgilendiren bir konuda önlem almaya gerek bile duymamaktadırlar.

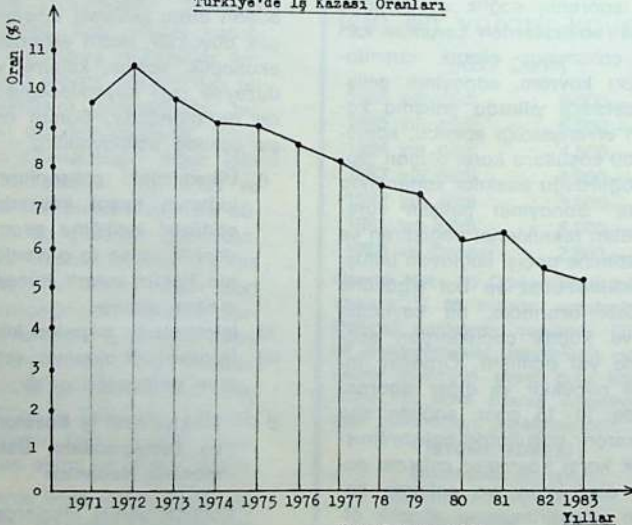
2 — **Denetim** : Bazı işyerleri iş kazalarını önleyici önlemleri almakta fakat bu önlemler kâğıt üzerinde kalmaktadır. Yani alınan önlemler yeterince izlenip denetlenmediği için güncel hale getirilememekte, uygulanmama ve etkinliklerini yitirmektedirler.

3 — **Eğitim** : Her konuda olduğu gibi, bu konuda da eğitim çok önemlidir. Yapılacak eğitim, göze ve ku-

(1) S.S.K. 1983 İstatistik Yıllığı, s. 53.

(2) a.g.k.

GRAFİK I
Türkiye'de İş Kazası Oranları

$$\text{İş Kazası Oranları} = \left(\frac{\text{Kaza Sayısı} \times 100}{\text{Sigortalı Sayısı}} \right)$$

lağa hitap eden ve önlemler yerine getirilmediği zaman doğabilecek olumsuz sonuçları vurgulayan bir biçimde olmalıdır.

A.B.D.'de 1979 yılında 6.105.700, Batı Almanya'da 2.135.280, Fransa'da 2.025.325 iş kazası olmuştur. Yıllık iş kazası sayısının, işyerinde çalışma saatleri toplamına oranla elde edilecek mukayese rakamlarına göre kaza sıklık oranı son yıllarda A.B.D.'de % 7 - 9, Avrupa'da % 15 - 20 düzeyindedir. Diğer bir deyişle Avrupa'da A.B.D.'ye göre iş kazası 2-2,5 kat fazla olmaktadır⁽³⁾.

Ülkemizde 1980-1981 yıllarında iş kazaları azalmış görünmesine rağmen 1979 yılında 186.089, 1980'de 159.600, 1981'de 165.051 iş kazası olmuştur. Ülkemizdeki kaza sıklık oranı A.B.D.'den 5-6 kat, Avrupa'dan ise 2,5-3 kat daha fazladır⁽⁴⁾. Ancak bu karşılaştırmanın doğru olamayacağını hemen belirtmek gerekir. Çünkü:

(3) Kenan Tunçomağ; «Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar», İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul 1982, s. 17-26.

(4) a.g.k., s. 41-74.

TABLO 1
İş Kazalarının Kaza Tarihinde İşyerinde Çalışan Sigortalı İşçilerin Sayılarına Göre Dağılımı

Yıllar	Sigortalı Sayıları										Toplam
	1-3	4-9	10-20	21-50	51-100	101-200	201-500	501-1000	1000+	Bilinmeyen	
1976	38.551	17.697	18.541	23.519	16.038	13.405	18.918	8.487	11.010	30.175	196.341
1977	39.950	18.410	20.104	21.861	16.488	13.747	19.359	9.458	11.142	29.442	199.961
1978	40.889	18.463	19.774	22.420	15.769	14.983	18.558	8.736	9.684	24.722	193.998
1979	41.507	18.407	18.867	19.220	13.816	15.025	17.100	9.238	11.269	21.640	186.089
1980	39.361	17.053	16.875	15.849	11.071	12.107	13.688	7.049	9.999	16.548	159.600

Kaynak : S.S.K. 1983 İstatistik Yıllığı.

TABLO 2
Yıllar İtibariyle İş Kazaları ve Sigortalı İşçilerin Sayısı

Yıllar	İş Kazaları	İşçilerin Sayısı
1979	186.891	2.152.411
1980	160.590	2.204.807
1981	166.676	2.228.439
1982 (6 aylık)	73.683	1.124.340
1983 (Program)	180.000	2.250.000

Kaynak : S.S.K. İstatistik yıllıklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Not : 1983 yılında iş kazalarına intikal edecek olan vakalar, son üç yıllık fiili ve 1982 yılı 6 aylık vaka sayıları dikkate alınarak tahmin edilmiştir.

- i) Türkiye'deki iş kazası tanımı diğer ülkelere göre çok daha geniş kapsamlıdır.
- ii) Türkiye'de iş kazası ile diğer kazalar arasında iş kazası lehine farklılıklar olduğu için birçok olayın iş kazası sayılması yönünde gayretler sarfedilir.
- iii) İş kazası bahanesi ile hastaneye yatan işgören istirahat yevmiyesini tam aldığı için de birçok hastalıklar iş kazası sonucu oluşmuş gibi gösterilmeye çalışılır.

Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı, ülkemizdeki iş kazaları olduğundan yüksek gözükmektedir. Buna rağmen, ülkemizdeki iş kazalarının oranı diğer ülkelere kıyasla çok yüksektir. Her yıl iş kazaları nedeniyle en az 30-40 milyar lira kaybettiğimiz düşünülürse, iş güvenliği üzerinde önemle durulması gerektiği ortaya çıkar.

III — İş Kazalarının Maliyeti

İş güvenliğinin temel amacı olan, insanın güvenli ve sağlıklı çalışmasını sağlama yönetimin insancıl yönünü oluşturmada, işletmeler açısından bu çalışmalarını daha geniş bir temele oturtarak maliyetlerin düşürülmesi de ikinci önemli bir faktör olmaktadır. İş güvenliği açısından bu maliyetleri direkt ve endirekt maliyetler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür:

1 — Direkt Maliyetler :

- i) İşletmelerin S.S.K.'na yaptıkları işin tehlike derecesi üzerinden hesaplanarak ödedikleri kaza primleri,
- ii) Mahkeme masrafları,
- iii) Sigortaliya ödenen tazminat.

2 — Endirekt Maliyetler :

- i) İşgücü kaybı :
 - Kazayan uğrayan işgörenin çalışmamasından dolayı,
 - Kazaya uğrayan işgörene yapılan ilk yardım,
 - Kaza geçiren işgörenin ve arkadaşlarının da çalışmadıkları sürenin kaybı,
 - Ustabaşı ve diğer yöneticilerin kazayı incelemek, bozulan iş düzenini tekrar rayına oturtmak, yasal işlemler vb. çalışmalar nedeniyle oluşan kayıplar.
- ii) Üretim kaybı :
 - Kaza nedeniyle üretimin durması,
 - Makina ve teçhizatın hasar görmesi,
 - Hammadde kayıpları,
 - Kazadan sonra işgörenin işine dönmesi halinde bile belirli bir süre veya sürekli olarak eski verimine ulaşamaması.
- iii) İşlerin veya siparişlerin gereken sürede yetiştirilememesi nedeniyle doğan kayıplar :
 - İşletmenin adının kötüye çıkması.
 - Gecikmelerden ötürü alınabilecek primlerin kaybı.

Endirekt maliyetlerin dolaysız maliyetlere kıyasla dört kat daha ek maliyet yüklediği varsayımını kanıtlamak daha kolay olmasa da, bu maliyetlerin işletmeyi çeşitli yönlerden etkilediğini kolayca görmek mümkündür. İş güvenliği çalışmalarının geliştirilerek, kaza oranlarının düşürülmesi sonucunda, olumsuz koşulların yükleyeceği maliyetler iş güvenliği için yapılacak harcamaları kat kat geçecektir. Aynı zamanda iş güvenliği konusunda yapılan çalışmalar sonucun-

da daha verimli yöntemler elde edilebileceği gibi üretimde de büyük artışlar olacaktır.

Bu konuda özendirici bir önlem olarak S.S.K.'na toplanan kaza primlerinin kaza ve ağırlık oranlarına göre toplanması, iş kazası yüksek iş kolunda faaliyet gösteren işletmelerden dönem başında yüksek prim almak ve dönem sonunda iş kazası oranı düşük olan işletmelere fazla alınan primlerin iade edilmesi düşünülebilir. Böylece işletmeler iş güvenliği alanında gerekli önlemleri almaya ve bu konuya daha fazla önem vermeleri özendirilmiş olur. Ancak, bu özendirmenin sakıncası şudur: İşletmenin dönem sonuna doğru, geçici olarak fazla işgören istihdam etmesi sonunda, iş kazası oranı göreceli olarak çok düşük olabilir. Bunu önleme-

nin yolu, işletme üzerindeki denetimleri artırmaktır.

İş kazalarının, işletmelere olan maliyetinin yanında ulusal ekonomiye de ağır bir yük getirdiğini söyleyebiliriz. «Tablo 3», iş kazalarının S.S.K.'na ve ulusal ekonomiye maliyetini göstermektedir. «Tablo 4» ise, yıllara göre iş kazalarının ağırlığını (gün kayıplarını) göstermektedir.

SONUÇ

İş kazalarına karşı işletme bazında, makro ekonomik düzeyde ve teknik düzeyde alınabilecek önlemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1 — İşletme İçi Önlemler :

a) İşletme çapında tüm kademelerdeki ve özellikle alt kademelerdeki

TABLO 3
İş Kazalarının S.S.K.'na ve Ulusal Ekonomiye Maliyeti

	1979 (TL)	1980 (TL)	1979'a Kıyasla Artış Yüzdesi
S.S.K.'na Maliyeti	4.172.748.580	8.286.258.889	+ 99
Bütçe Açığı (Gider Fazlası)	1.185.683.127	3.871.036.141	+ 126
Ulusal Ekonomiye Maliyeti (Tahmini)	16.690.994.320	33.145.035.556	+ 99

Kaynak : S.S.K. Çalışma Raporu.

TABLO 4
Yıllara Göre İş Kazalarının Ağırlığı (Gün Kayıpları)

Yıllar	İşlemi Biten İş Kazaları	Toplam İşgörmezlik Süreleri	İş Kazası Başına Ortalama Gün Kaybı
1976	196.341	2.787.219	14,20
1977	199.961	3.204.068	16,02
1978	193.998	3.091.218	15,93
1979	186.089	2.687.755	14,44
1980	159.600	2.369.600	14,80

Kaynak : S.S.K. İstatistik Yıllığı.

yöneticiler iş güvenliği ile ilgili tüzük hükümlerinin gereği gibi yerine getirilmesi konusunda eğitilmelidir.

b) İş güvenliği ile ilgili standartlara uygun koruyucu malzeme eksiksiz sağlanmalı ve işgörenler, bunları iş başında kullanmaları ve gerekli koruyucu önlemlere uymaları konularında eğitilmelidir.

c) Yangın konusu önemle ele alınmalıdır.

d) Tozlu yerlerde çalışan işgö-
renler rotasyona tabi tutulmalıdır.

e) İşçileri sorunları konusunda eğitecek endüstri psikologları istihdam edilmelidir.

2 — Makro Ekonomik Düzeydeki Önlemler :

a) İş kazaları, iş güvenliği ve işgören sağlığı ile ilgili yoğun eğitim yapılmalıdır. Okul, işyerleri, basın ve yayın organlarında yapılacak yaygın eğitim, iş kazalarının önlenmesinde büyük etken olacaktır. Bu konuda TV filmi ve video gibi görsel ve işitsel araçlardan yararlanmak bu etkinliği daha da artıracaktır.

b) İş kazaları içerisinde yanık kazalarının ağırlık taşıması nedeniyle, işgören kesiminin yoğun olduğu bölgelerde yanık hastaneleri açılmak suretiyle etkin ilk müdahale, yoğun bakım ve uzun süreli tedavi olanağı yaratılmalıdır. Ayrıca kazalarda çok rastlanan parmak, el ve kol kopması gibi uzuv kayıplarında acil ve etkin müdahaleyi yapabilecek protez merkezleri oluşturulmalıdır.

c) Basın ve yayın organlarında işgörenin sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili röportajlar ve açık oturumlar yapılmalı, makale ve yazı dizileri yayınlanmalı, konunun önemi vurgulanmalıdır.

d) İş güvenliği ile ilgili denetimlerin özellikle atölye tipi işyerlerinde sıklaştırılması gereklidir. Ayrıca, belirli sayıdan fazla eleman çalıştıran işyerlerinde bir iş güvenliği uzmanının bulundurulması teşvik edilmeli ve bazı yasal zorunluluklar getirilmelidir.

e) İş müfettişleri mümkünse belli iş konularında ihtisaslaşmalıdır.

f) İş güvenliği özellikle meslek liseleri, teknik üniversiteler ve işletme fakültelerinde ders olarak okutulmalıdır.

g) Yan sanayiden gelen malzemenin de iş güvenliği şartlarına uygun olması sağlanmalıdır.

3 — Teknik Düzeyde Önlemler :

Her ülkede olduğu gibi sanayi kuruluşlarının yerine getirmesi gereken ve «iş güvenliği tekniği» denen bu işlerin yapılabilmesi için şu eleman ve müesseselere ihtiyaç vardır :

a) İşyeri hekimi bulundurulmalıdır.

b) Teknik güvenlik mühendisi ve teknisyeni sağlanmalıdır.

c) İş güvenliği yasası çıkarılmalıdır.

d) Kaza ve tehlike araştırması ve istatistikleri ile uğraşacak bir enstitü kurulmalıdır.

◆ Gerçek ne kadar az bulunursa bulunsun, yine de talepten fazladır.

John Billings

◆ Başarı, elinizdeki problemin çözümü zor bir problem olup olmadığı ile değil, geçen yılın problemi olup olmadığı ile ölçülür.

John Foster Dulles

e) Teknik tehlikelerden toplumu sürekli haberdar edebilecek bir yayın organı kurulmalıdır.

f) S.S.K. kaza ve meslek hastalığı primlerinin tehlikelerin büyüklüğüne göre tayini yoluyla etkili bir teşvik unsuru oluşturulmalıdır.

g) «Türkiye Ergonomi Enstitüsü» kurulmalı, makina-insan ilişkileri Türk işgörenine göre incelenmelidir.

h) Teknik kontrol örgütü kurulmalıdır.

Sonuç olarak; yukarıda belirtilen konular tüm ülkenin sağlığını tehdit eden çok yönlü çalışmaları ve bakanlıklar arası koordinasyonu gerektirir.

Güvenlik işlevinin işletmeler ta-

rafından ciddi bir politika konusu olarak ele alınmayışının bedeli ağır bir biçimde ödenmektedir. İş kazalarına yaklaşım biçimimiz bunları oluşturan teknik ve beşeri nedenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sanayi işletmelerimiz bu temel nedenlerin giderilmesiyle çok daha kalıcı çözüm ve yöntemlerin geliştirilebileceği gerçeğini ya göremiyorlar ya da bu önlemleri almaktan çok yüksek maliyetlere neden olabileceği düşüncesiyle çekiniyorlar. Bu tutum da, iş güvenliği konusunda işletmelerin büyük bir çoğunluğunun etkin bir politika oluşturabilecekleri hususunda iyimser olmamızı önlemektedir.

Türkiye Etibank'a Güveniyor Dünya Etibank'a Güveniyor

Etibank Anadolu toprağına gömülü kromu, bakırı, boksiti, çinkoyu ve daha nice madeni günışığına çıkarıp, işleyerek dövize dönüştüren bankadır.

Dünyanın ve Türkiye'nin güvenilen bankası Etibank, 163 milyar sermayesi, deneyimli uzman personeliyle, tüm bankacılık ve dış ticaret işlemlerinizde sizin de "güveneneğiniz" güçlü bankadır.

ETİBANK

"güçlü kuruluş, güçlü bankacılık"
Sermayesi: 163 milyar

BEYNELMİLEL NORMLARA UYGUN
YÜKSEK KALİTELİ
MUHTELİF TİP VE ÇAPLARDA

devlet,
milli bankalar ve halk
iştirakinin kurduğu bir
sanayi müessesesi

**ÇELİK HALAT VE
TEL SANAYİİ A.Ş.**

• muhtelif tip vinç • asansör • sandal • hava nakliyat • TELEFONİK-TELESEJ-TELESKI
• maden ihraç • dozer • skrayper • ekskavator • deniz DİKME-GERME-MANEVRA
• elektrik nakilleri topraklama • televizyon antenleri dikme HALATLARI
• yatak koltuk yaylarında • bisiklet jant TELLERİNDE
• yüksek rezistanlı ÇELİK TELLER

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Ağır Dış Borçlar ve Türkiye

DÜNYA mali çevrelerini çok yakından ilgilendiren önemli bir olayı geride bıraktığımız ay içinde yaşamış bulunuyoruz. Bu olay, dış borçları 109 milyar doları aşan Brezilya'nın borç ödemelerini durduracağını ilan etmesiyle önemini artırmış ve dikkatleri çekmiştir. Brezilya'nın bu kararını takip eden Arjantin de 53 milyar dolarlık dış borçlarını ödeyemeyeceğini açıklamıştır. Bu olayın, alacaklı ülkeleri ve bunların mali kuruluşlarını olumsuz yönde etkileyeceği muhakkaktır. Ancak bu olayın diğer bazı ilginç yönleri de gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu yönlerden birisi; Brezilya'nın, IMF ve alacaklı bankaların önerdikleri istikrar programlarını uygulamanın ülke ekonomisini zor duruma düşürdüğü iddiasıdır. İhracatın geçen yıllarda artmasına karşılık bu yıl gerilemesi, dış borç ödemelerini zor duruma sokarken; enflasyon hızının yavaşlatılamaması, ülke parasının değer kaybetmesi de durumu zorlaştırmaktadır. İlginc olarak nitelediğimiz bu yön, dış borçları nispeten büyük ve büyümeye müsait ülkelerin ortak durumlarını da gösteren genel göstergelerdir.

Diğer ilginç durum, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin toplam dış borçlarının tarihte ilk defa 1 trilyon doları aştığına dair Dünya Bankası'nın açıklamasıdır. Bilindiği gibi, 1986'da meydana gelen bu borç düzeyinin, Baker Planı uygulanarak, açılması istenen yeni kredilerle hafifletilmesi düşünülmüştü. Bu davranış, alacaklı ülkelerin konuya yakın ilgi göstermeleri bakımından önemlidir. Ancak daha önemli olan husus, yeni kredilerin, uzun vadede yaratacağı yeni durumların ne olacağıdır.

Alacaklı ülkelerin gelecekteki davranışları, yani alacaklarının karşılanması hususunda ortaya çıkabilecek yeni durumların neler olabileceğini gösterecektir. Borçlu ülkelere bazı imtiyazlar, bazı fedakârlıklar talep edilmesine yol açabilecek durumlar dolayısıyla, büyük borç yükü altına girmiş bulunan ülkelerin geleceğe ait davranışlarının dikkatle izlenmesi gerekmektedir.

Sağlanacak yeni kurtarma kredilerine karşılık, alacaklı ülkelere yüksek fiyatlı ithalat zorunlukları gibi durumlar, karşılaşılabilecek rizikolardan birisidir. Bu suretle krediyi veren, malını pahalı satmak suretiyle bir yandan pazarını genişletecek, diğer yandan borç yükü yine borçlunun sırtında büyüyecektir.

Borcu 98 milyar dolar olan Meksika'nın, 53 milyar dolar olan Güney Kore'nin ve diğer borçlu ülkelerin yanında, ülkemizin de 30 milyar doları bulan dış borç-

ları olduğu bilinmektedir. Bu vesileyle, kişi başına 600 dolar (yaklaşık 500.000.- TL) borçlu olan ülkemizin dış borçlar konusunda göstermesi gereken titizliğe tekrar işaret etmek istiyoruz.

Bankacılığımızda Yeni Gelişmeler

Yılların getirdiği alışkanlıklar içerisinde düşük faizle mevduat toplamaya önem veren bankalarımız, yüksek mevduat faizi uygulamasıyla birlikte kâr marjlarını arttıracak yeni uygulamalara geçmişlerdir. Dış ticaret işlemlerinin son yıllarda büyük bir hızla artması ve döviz muamelelerinde sağlanan kolaylıklar, bankalarımızı dış ticaret işlemlerine yöneltmiş bulunmaktadır. Ancak, artış temposu yavaşlayan dış ticaret işlemleri ve kâr marjı azalması karşısında, yeni arayışlara yönelmek zorunluluğu meydana çıkmıştır.

Bu arayışların günümüzde gelişen birisi de yatırım bankacılığına yönelmesidir. Ülkemize gelen ve faaliyetlerini özellikle dış ticaret ve kredi işlemleri ile geliştiren yabancı bankalar, hiç şüphesiz, ülkemize gelen yabancı sermaye yatırımları dolayısıyla, gelişmek zorunda kalan sanayimiz gibi, Türk bankalarını da yeni gelişmelere zorlamaktadırlar.

Dışarıya bağımlı olmadan, dışarıya açılmak suretiyle ülkemiz ekonomisinin daha iyi gelişeceğine inanıyoruz. Ölçülü ve dengeli bir şekilde ve iyi örneklerden yararlanılarak yeni atılımlarla bankacılığa yeni bir dinamizm getirilmesinin, hiç şüphesiz, gelişmesi beklenen sermaye piyasasının güçlenmesine olumlu etkileri olacaktır.

Diğer taraftan, devletin iç borçlanması dolayısıyla, sermaye piyasasının gelişmesinin engellendiğinin; 31 Ocak 1987 tarihinde yapılan «Türkiye'de Sermaye Piyasası» sempozyumunda en çok eleştirilen konulardan birisi olduğunu hatırlatmak gerekir. Kısa vadede bu tür eleştirilerin geçerliliği kabul edilse de, Türk bankacılığında yeni uygulamalara yönelmesiyle ekonominin canlılık kazanaacağı şüphesizdir.

Petrol Ofisi ile Bayiler Arasında Tartışma

Geçtiğimiz ay içinde, kamuoyuna pek yansımamakla beraber, petrol ürünleri ve özellikle akaryakıt bakımından önemli bir olay yaşandı. Bu olay, Petrol Ofisi'nin, bayilerden teminat mektubu istemesi dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Bayilerin Petrol Ofisi'ne verdikleri çeklerin bazılarının karşılıksız çıkması nedeniyle meydana geldiği ileri sürülen bu olay, piyasanın akaryakıt ihtiyacının karşılanmasını sıkıntıya düşürme tehlikesi yaratmıştır. Petrol Ofisi ile bayiler arasında yapılan görüşmeler sonucu, teminat verilmesi hususunda Petrol Ofisi'nin uygulamasına uyulmuş, fakat bazı küçük bayilerin teminat vermekte zorluk çekmeleri sebebiyle bayi sayısının azalacağı anlaşılmıştır.

Geçtiğimiz ay içerisinde ekonomiyi ilgilendiren diğer başlıca olaylar aşağıda kısaca açıklanmaktadır:

Mevduat Faiz Oranları Yine Düşürüldü

1987 Şubat ayından itibaren bir yıllık ve altı aylık mevduatın faiz oranları yeniden düşürülmüştür. Bilindiği gibi mevduat faiz oranları son olarak 1987 Ocak ayında düşürülmüştü. Mevduat faiz oranlarının ilerideki aylarda yine indirileceği anlaşılmaktadır. Merkez Bankası'nın aldığı yeni karara göre, mevduat faizleriyle ilgili son durum bir önceki ayla mukayeseli olarak şöyledir :

	Ocak 1987 (%)	Şubat 1987 (%)
Vadesiz mevduat	26.2	26.2
1 ay vadeli mevduat	28	28
3 ay vadeli mevduat	35	35
6 ay vadeli mevduat	39	38
1 yıl vadeli mevduat	45	43
Üçer ay faiz ödemeli olarak :		
6 ay vadeli mevduat	37	37
1 yıl vadeli mevduat	39	39

Dış Ticaretle İlgili Uygulamalar

• **İhracatta Vergi İadesi Kontrolü DPT'ye Verildi :** Resmi Gazete'de 25 Şubat 1987 tarihinde yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, ihracatta vergi iadesi uygulaması ve hayali ihracat konusundaki bütün yetkiler Devlet Planlama Teşkilatı'na devredilmiştir. Daha önce Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın yetkisinde olan bu uygulama ve takip işlemlerinin DPT'ye verilmesiyle konuya değişik bir yaklaşım getirilmiştir. Artık Vergi Usul Kanunu'na aykırı durumlar dolayısıyla yapılan takipler, DPT tarafından uygun görüldüğü şekilde yürütülecektir.

• **İhracatta Yeni Teşvik Uygulaması :** İhracatçılara verilecek vergi iadesi avansı, açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre; 10-30 milyon dolar arasındaki ihracatta % 30, 30-50 milyon dolar arasındaki ihracatta % 33, 50-100 milyon dolar arasındaki ihracatta % 36 ve 100 milyon doların üzerindeki ihracatta % 40 avans verilecektir. İhracatçılar için yeni teşvik uygulamalarının getirileceği anlaşılmaktadır.

• **Dış Krediler Kur Farkı Faiz Oranları Yeniden Düzenlendi :** 28 Ocak 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Para Kredi Kurulu Tebliği ile, Dış Krediler Kur Farkı Fonu kapsamındaki kredilerin kullandırılmasında yatırımcılar tarafından ödenecek faiz oranı, 1987 yılının ilk altı aylık döneminde Fon'a % 28, aracı bankalara azami % 4 komisyon olmak üzere kredi döneminde % 32 olarak tespit edilmiştir. Bu faiz oranı 3 yılı ödemesiz olmak üzere 8 yıl vadeli krediler için geçerlidir. Daha önce % 26 olan faiz oranı ile Fon'dan yararlandırılması uygun görülmüş bulunan kredilerin, henüz kullanılmamış bölümleri de yukarıdaki hükümlere tabi olacaktır.

Toplu Konut Kanunu Uygulama Yönetmeliği Yayınlandı

12 Şubat 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmış bulunan Toplu Konut Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Toplu Konut Fonu'nun kullanılmasına ilişkin tüzü-

ğün uygulanmasını sağlamak amacıyla hazırlanmış olup, toplu konut alanlarının tespiti, inşaata hazır hale getirilmesi, kredilendirilmesi ve Fon'un diğer kullanma sahalarına ilişkin esas ve usulleri kapsamaktadır.

Aynı Resmi Gazete'de yayınlanan iki yönetmelikle, devlet memurlarına ve diğer kamu görevlilerine açılacak faizsiz konut kredisi ile, 506 sayılı Kanun'a tabi sigortalılara ve bunların emeklilerine açılacak faizsiz konut kredisi hakkında esas ve usuller açıklanmaktadır.

Elektrik Enerjisi Üretimi Hakkında Yönetmelik Yayınlandı

23 Şubat 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan «Elektrik Enerjisi Üretimi Hakkında TEK Dışındaki Kuruluşlara Görev Verilmesi Esasları»na ilişkin Yönetmelik ile; Türkiye Elektrik Kurumu dışındaki yerli ve yabancı sermaye şirketlerine belli bir bölgede elektrik enerjisi üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti görevlerinin tamamını veya bölgedeki tesislerin özelliğine göre bunlardan bazılarını yapma yetkisinin verilmesine dair esas ve usuller açıklanmıştır.

Zamlar Bu Dönemde Yine Çoğaldı

1987 Şubat ayında ve Mart ayı başında çok çeşitli madde ve hizmetlere yine önemli zamlar yapılmış bulunmaktadır. Bunların başında ekme gelmektedir. Birçok ilimizde, yaklaşık 450 gramlık ekmeğin fiyatı 100.— TL'ye çıkarılmıştır. Aynı gramajdaki ekme daha önce 70.— TL ile 80.— TL arasında satılıyordu. Zam gören diğer maddeler ve hizmetler şunlardır :

- Kızılay tarafından ithal edilerek dağıtılan röntgen filmlerinin fiyatına % 60 - % 65 oranlarında zam yapılmıştır.
- 16 Şubat 1987 tarihinden itibaren PTT'nin yaptığı hizmetlere önemli zamlar yapılmıştır. Bu arada adi mektubun postalama ücreti 20.— TL'den 50.— TL'ye (zam oranı % 150), tebrik postalama ücreti 10.— TL'den 20.— TL'ye (zam oranı % 100), taahhüt ücretleri 100.— TL'den 250.— TL'ye (zam oranı % 150) yükseltilmiştir. Ayrıca telgraf ücretlerine % 100 zam yapılmıştır.
- 10 Şubat 1987 tarihinden itibaren Petkim ürünlerine % 7 oranında zam yapılmıştır. Polietilen, PVC ve polipropilen fiyatları bu zamlardan etkilenmiştir.
- Türkiye'de üretilen otomobillerden Taunus 1.6'nın fiyatına % 6,7; değişik tip Renault otomobillerin fiyatlarına % 2,5 ile % 6,8 arasında değişen oranlarda zamlar yapılmıştır.
- SEKA'nın ürettiği kâğıt ve karton çeşitlerinin fiyatlarına % 3 ile % 25 arasında değişen oranlarda zamlar yapılmıştır. Bu arada gazete kâğıdının fiyatı da % 15 artırılmıştır.
- Seydişehir Alüminyum ürünlerine yılın ikinci zammı yapılmıştır. % 10 oranındaki bu zamla alüminyum levhanın fiyatı 160.— TL artırılarak 1790.— TL'ye yükseltilmiştir.
- Çeşitli firmalarca üretilen margarin fiyatlarına kilo başına 60.— TL ile 80.— TL arasında değişen zamlar yapılmıştır.

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

MÜTEAHHİT FİRMALARIN ANALİZİ VE KREDİLENDİRİLMESİ

AKGÜÇ, Dr. Öztin; Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No. 139, Olgac Matbaası, Ankara 1987, 154 sayfa.

Önce kitabın yazarından kısaca söz edelim. Sayın Akgüç; iktisat, maliye, işletme, bankacılık ve kamu yönetimi dallarında kendisini kabul ettirmiş; başarılı bir öğretim üyesi, uzman ve uygulamacı olarak ülkemizin yetiştirdiği ender kişilerden biridir. Ayrıca, varlığını kamuyu aydınlatmaya adanmış velût (doğurgan, verimli) bir yazardır. Yıllar yılı, bazı yapıtları üniversitelerimizde ders kitabı olarak okutulmakta, bazı yapıtları ise bankacılık çevrelerine ve iş âlemine ışık tutmaktadır. Kimi yapıtlarının yeniden gözden geçirilerek genişletilmiş beşinci, altıncı baskıları yapılmıştır. Çeşitli yayın organları için kaleme aldığı yazıların; katıldığı konferans, sempozyum ve açık oturumlarda sunduğu bildirilerin ise haddi hesabı yoktur. İlgili alanına giren, yurt dışında ve yurt içindeki gelişmeleri günü gününe izlemektedir. Bunların yanı sıra bazı sosyal çalışmalara katıldığı-

nı, evli ve bir çocuk babası olmanın sorumluluğunu da taşıdığını belirtelim. Sayın Akgüç'ün bu kadar uğraşın üstesinden nasıl geldiği, kendisini yakından tanıyanlarda bile merak uyandıran bir husustur. Doğrusu, böyle bir çalışma gücüne hayranlık duymamak elde değil... İçten dileği-miz; Sayın Akgüç'ün, tümüyle toplum yararına kullandığı bu çalışma temposunu uzun yıllar aynı düzeyde sürdürmesi, daha nice dolgun içerikli yapıtlara imzasını atmasıdır.

Şimdi de kitabın tanıtımına geçelim. Sayın Akgüç'ün bu yeni kitabında; inşaat sektörünün özellikleri, taşıdığı riskler, sektördeki sözleşme türleri ve muhasebe yöntemleri hakkında genel bilgiler verilmekte; müteahhit firmaların analizi yapılırken kullanılacak bazı teknikler ve yaklaşımlar açıklanmaktadır. Bilindiği gibi, bankalar genellikle söz konusu firmaların mali tablolarını incelemekte ve kavramakta bazı güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle kitapta ağırlık, inşaat-taahhüt sektöründe mali tabloların düzenlenmesine verilmiştir.

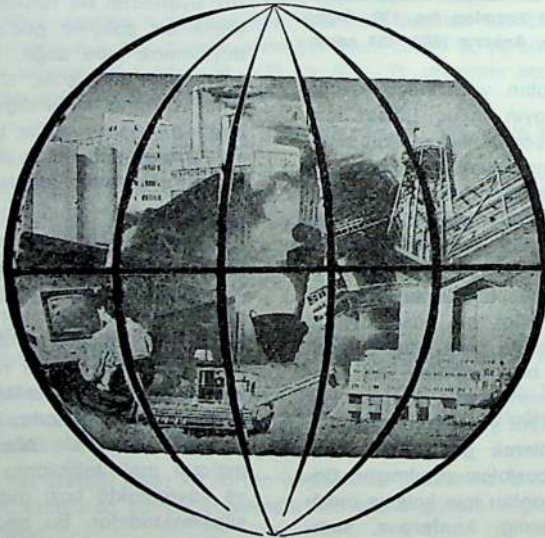
Yazarın da «Önsöz»de belirttiği gibi; «İnşaat sektörü, gerek ulusal gelire katkı, gerek yeni iş alanları ve

olanakları yaratma, gerek diğer endüstrilerle ilişkiler yönünden ekonominin en önemli faaliyet dallarından biridir. Bu sektör sürekli olarak gelişmekte, büyümekte ve karmaşıklığı artmaktadır. Değişen iş ve finansal raporlama ortamı, taahhüt sektörünün muhasebesini karışık hale getirmekte, bu sektörde genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin ve analiz tekniklerinin geliştirilmesi gereksinimini artırmaktadır.

Müteahhit firmaların kredilendi-

rilmesinin bankaların en riskli faaliyetlerinden biri olduğu, bankacılık çevresinde genellikle kabul edilmektedir. Ancak sektörün bazı riskler taşıması, bankaların bu alanda faaliyette bulunan firmaların finansmanından kaçınması için yeterli bir gerekçe oluşturmamaktadır. Ülke ekonomisi açısından hayati önem taşıyan inşaat sektörünü, uygun, sağgörüye dayanan kredilerde desteklemek bankaların görevleri arasında bulunmaktadır.»

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine
ve yönlendirilmesine
gösterdiği

özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkılar sağlamaktadır.
Minliyoruz, gururluğuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

TÜRK İŞTİCARET BANKASI
TÜRKBANK

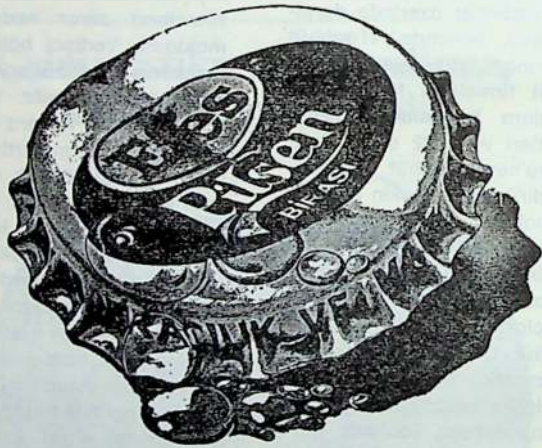
On bölümden oluşan yapıt, sadece bankaların müteahhit firmaların değerlendirilmesinde yararlanabilecekleri bir el kitabı değildir; müteahhit firmalara ve muhasebecilere yardımcı olmak amacını da gütmektedir.

Birinci bölümde «Taahhüt Sektörü Genel» olarak incelenmekte; özellikleri ve müteahhit türleri belirtildikten sonra taahhüt sektörünün kredilendirilmesinde «riski artıran» ve müteahhit firmalarda «kredi gereksimini doğuran» nedenler üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde «Taahhüt Sektörünün Finansmanı» ele alınmakta; müteahhit firmaların finans kaynakları, bunlara bankalarca açılan kredilerin türleri ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun taahhüt sektörünün kredilendirilmesine ilişkin hükümleri açıklanmaktadır. «Müteahhit Firmalarda Kredi Analizi»ne ayrılan üçüncü bölümde; kredi analizinde dikkate alınacak etmenler, kullanılacak araçlar, taahhüt sözleşme türleri, taahhüt işlerinde ödeme koşulları ve tamamlanmamış taahhütlere ilişkin bilgiler verilmektedir. Dördüncü bölüm, «İnşaat Taahhüt İşlerinde Kazancın Saptanmasına İlişkin Muhasebe Yöntemleri»ne ayrılmıştır. Bu bölümde «Nakit», «Tahakkuk» ve örnekleriyle birlikte «Tamamlama Yüzdesi» yöntemleri hakkında açıklamalarda bulunulduktan sonra, muhasebe yönteminin seçimine geçilmektedir. Ayrıca Türk vergi sisteminin inşaat işlerinde kazancın saptanması ile değerlendirilmesine ilişkin ilkeleri ve hükümleri özetlenmektedir.

Beşinci bölümde «Bilanço Düzenlenmesi ve Analizi» yer almakta; aktifin ve pasifin düzenlenmesi ile ana-

lizi, bilanço analizinde kullanılacak teknikler ayrıntılı biçimde anlatıldıktan sonra, yurt dışında faaliyette bulunan firmalarda bilanço analizi üzerinde örnek verilerek durulmaktadır. Altıncı bölüm «Faaliyet Sonuçlarının Analizi ve Değerlendirilmesi»ne ayrılmıştır. Kitabın bu ağırlıklı bölümünde; genel açıklamalardan sonra, müteahhit firmaların faaliyet sonuçlarının değerlendirilmesinde «dikkate alınacak hususlar» ve «kullanılan teknikler»e ilişkin bilgiler verilmekte; yurt dışında faaliyette bulunan müteahhit firmaların zarar nedenleri araştırılmaktadır. Yedinci bölümde «Tamamlanmamış Taahhütlerin Analizi» üzerinde durulmaktadır. Yazarın da ifade ettiği gibi; «yıllara yaygın taahhüt işleri yapan firmalarda, devam eden işlerin analizi büyük önem taşımaktadır.» Bu, «firmanın kredi değerliliğinin saptanmasında belki de en karmaşık konudur. Sekizinci bölümde «Müteahhit Firmalarda Nakit Akışı Analizi» yer almakta; nakit yönetimi ve bütçesi ile net işletme sermayesinde değişiklik tablosunun düzenlenmesi açıklanmaktadır. Dokuzuncu bölümde, Taahhüt Sektörünün Kredilendirilmesinde Riski Azaltabilecek Önlemler» özetlenmektedir. Kitap, başlangıçtan beri yapılan açıklamaların somut bir biçimde ortaya konulduğu «Örnekler» ile son bulmaktadır.

Kitap, konu ile ilgilenenlerin başvurmaları gereken çok yararlı bir kaynaktır. Sayın Dr. Öztin Akgüç'ün küçük hacimli ve fakat zengin içerikli olan bu son çalışmasının da geniş bir çevreyi etkileyeceği ve diğer yapıtları gibi okurlarının ilgi ve beğenisini kazanacağı inancındayız. Yazarı, bu değerli çalışması nedeni ile gönülden kutlarız.

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

1957' den beri

“ENKA”

Enka İnşaat, 30 yıllık yaşamında
gerçekleştirdiği dev eserler
ve ulaştığı yüksek teknoloji ile
bugün dünyanın en büyük inşaat şirketleri arasındadır.

Enka İnşaat, uluslararası alanda
Türk girişimciliğinin yüz akıdır.

ENKA

İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Balmumcu - Beşiktaş, İstanbul - TURKEY

Tel.: 172 25 40 (20 hat); Telex: 26 490 enas tr 26 139 pima tr.

